

Kuolinpesänselvitys – enemmän psykologiaa kuin juridiikkaa?

Jenni Lamminpää

Opinnäytetyö
Helmikuu 2014

Liiketalouden koulutusohjelma
Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala

JYVÄSKYLÄN AMMATTIKORKEAKOULU
JAMK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Tekijä(t) LAMMINPÄÄ, Jenni	Julkaisun laji Opinnäytetyö	Päivämäärä 03.02.2014
	Sivumäärä 65	Julkaisun kieli suomi
		Verkkojulkaisulupa myönnetty (X)
Työn nimi KUOLINPESÄN SELVITYS - ENEMMÄN PSYKOLOGIAA KUIN JURIDIikkaA? Koulutusohjelma Liiketalouden koulutusohjelma Työn ohjaaja(t) VANHANEN, Pekka ja HAKKARAINEN, Sinikka Toimeksiantaja(t) Elsilän Asianajotoimisto Tiivistelmä Kuolinpesän osakkaat voivat hoitaa pesän asioita yhdessä, mutta joskus avuksi tarvitaan käräjäoikeuden määräämä pesänselvittäjä. Opinnäytetyössä selvitetään syytä siihen, miksi ulkopuolinen selvittäjä halutaan. Jos taustalla on vilppiepäilyjä pesää hoitanutta henkilöä kohtaan, miten usein ne osoittautuvat todeksi ja mitä sitten tehdään, jos vilppiä löytyy. Samalla tavoitteena oli selvittää asianajosihteerin työtehtäviä kuolinpesänselvityksessä. Opinnäytetyön aihe tuli toimeksiantajalta, joka on hoitanut vuosien mittaan paljon kuolinpesänselvityksiä. Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisella tutkimusotteella haastatteleamalla jyväskyläläisiä asianajajia ja asianajosihteereitä. Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina. Haastatteluissa selvisi, että juristin apuun turvaudutaan, kun ongelmat liittyvät velkaan, osakkaat ovat riitaantuneet keskenään tai pesässä on jokin erikoisuus, jota osakkaat eivät saa omin neuvoin selvitettyä. Juristit kuulevat usein vilppiepäilyjä, mutta harvoin ne osoittautuvat todellisiksi perinpohjaisen selvityksen jälkeen. Pesänselvittäjän toimivalta on niin laaja, että hän saa yleensä sovinnon aikaan ilman, että asiaa tarvitsee viedä poliisitutkintaan. Haastatteluissa ilmeni, että pesänselvittäjällä pitää olla hyvät psykologiset taidot. Asianajajat hoitavat varsinaisen juridisen työn pesänselvityksessä, mutta sihteeri pystyy tekemään paljon avustavia taustatöitä. Hänen vastuullaan on usein yhteydenpito muun muassa pankkeihin ja viranomaisiin. Sihteeri tekee asiakirjaluonnokset ja tiliselvitykset ja hoitaa arkistoinnin. Hän pitää kokonaisuutta hallinnassaan. Opinnäytetyöstä on apua oikeustradenomille, joka todennäköisimmin työskentelee asianajosihteerinä. Hänen tehtäviinsä kuuluu usein avustaa asianajajaa kuolinpesän hoidossa, jolloin asianajajalle jää enemmän aikaa muille töille.		
Avainsanat (asiasanat) kuolinpesä, kuolinpesänselvitys, pesänselvittäjä, asianajosihteeri		
Muut tiedot		

Author(s) LAMMINPÄÄ, Jenni	Type of publication Bachelor's Thesis	Date 03022014
	Pages 65	Language Finnish
		Permission for web publication (X)
Title ADMINISTRATION OF THE ESTATE OF A DECEASED – MORE PSYCHOLOGY THAN JURISPRUDENCE?		
Degree Programme Business Administration		
Tutor(s) VANHANEN, Pekka and HAKKARAINEN, Sinikka		
Assigned by Elsilän Asianajotoimisto		
<p>Abstract</p> <p>The parties to an estate can administer the estate together. However, they sometimes need a liquidator appointed by the district court to assist them. The purpose of the thesis was to explore why the parties need an outside liquidator, and, if there are suspicions of dishonesty in the background, how often these suspicions are justified and what to do if that is the case. Another aim was to find out what duties a lawyer's secretary has in this context.</p> <p>The assignor gave the subject of the thesis. The office has been administered many death estates. The research method was qualitative with certain lawyers and secretaries interviewed in Jyväskylä. The interviews were based on given themes.</p> <p>The interviews revealed that the help of a lawyer is needed if there are problems with debt, disagreements between the parties or some special problem, which the members cannot solve by themselves. Lawyers often hear about suspicions of dishonesty, which are rarely justified. The jurisdiction of liquidators is so extensive that they are generally capable of reconciling eventual disputes between the members without any police investigation. It also became clear that a liquidator has to have excellent psychological skills.</p> <p>The lawyers are responsible for the actual legal duties in the administration of a death estate but secretaries can often assist with acquiring the background information. They are often responsible for the communication with banks and authorities, for example. They will prepare the drafts for documents, get financial statements and take care of filing. They can handle a whole range of issues. The results of the thesis will be of use for a bachelor of jurisprudence probably working as a secretary in a lawyer's office. Their duties often include assisting a lawyer to administer a death estate, which will give the lawyer more time to do something else.</p>		
Keywords administration of the estate of a deceased, estate, liquidator		
Miscellaneous		

SISÄLTÖ

1	Johdanto	3
1.1	Tutkimusongelma	5
1.2	Laadullinen tutkimus	5
1.3	Luotettavuus.....	7
2	Kuolinpesänselvitys	8
2.1	Käsitteet.....	8
2.2	Lainsäädäntö.....	9
2.3	Hallituksen esitykset ja lakivaliokunnan mietinnöt.....	9
2.4	Pesänselvitys.....	11
2.4.1	Pesän yhteishallinto	11
2.4.2	Pesänselvittäjän hakeminen	13
2.4.3	Pesänselvittäjän tehtävät.....	14
2.5	Lesken asema.....	19
2.6	Kuolinpesän osakkaan vastuut ja velvollisuudet.....	22
2.7	Vilpillisyys.....	23
2.8	Oikeuskäytäntö.....	26
3	Tutkimuksen toteutus ja teemat	29

3.1	Teema 1: Asiakkaan yhteydenotto	34
3.2	Teema 2: Toimenpiteet	39
3.3	Teema 3: Seuraukset	44
3.4	Johtopäätökset	50
4	Pohdinta.....	53
	Lähteet.....	59
	Liitteet	63
	Liite 1: Ohjeet kuolinpesän osakkaalle.....	63
	Liite 2: Sihteerin muistilista	65
	Kuviot	
	Kuvio 1. Sopimus kuolinpesän hallinnosta.....	12

1 Johdanto

Jokainen on todennäköisesti jossakin elämänsä vaiheessa jonkin kuolinpesän osakas. Osakkaan pitää ymmärtää pesään liittyvien viranomaisveloitteiden, kuten perunkirjoituksen, tärkeys. Tämän lisäksi pesän velat pitää maksaa ja omaisuus jakaa. Jos pesän hallinnointi on omaisuuden, velkojen tai riitojen takia hankalaa, on syytä pyytää juristia avuksi. Tästä alkaa kuolinpesän selvittäminen.

Tämän opinnäytetyön aihe tuli suoraan työelämästä. Asianajosihteerin on hyvä hallita tiettyjä tehtäviä, ja kuolinpesänselvityksessä avustaminen on yksi niistä. Tällä tutkimuksella haluttiin selvittää asianajosihteerin pesänselvitykseen liittyviä töitä toimistoissa, syitä pesänselvittäjän avun tarvitsemiseen ja pesänhoidossa tehdyn vilpin toteamismahdollisuuksia. Perunkirjoitusprosessista, osakkaan asemasta ja velvollisuuksista sekä oikeusapusihteerin tehtävistä perikunnan apuna on tehty jo aiemmin opinnäytetöitä, mutta pesänselvityksestä itsestään ei. Tutkija kokee, että tästä opinnäytetyöstä on oikeustradenomille paljon apua tulevaisuudessa, koska tällaisia tehtäviä he saavat ja pystyvät tekemään asianajo- ja lakitoimistoissa. Eikä prosessin ymmärtämisestä ole haittaa, vaikka työskentelisikin julkisella puolella.

Opinnäytetyön aihe tuli toimeksiantajalta asianajaja, varatuomari Terhi Tähtiseltä Elsilän Asianajotoimistosta. Hän hoitaa paljon kuolinpesänselvityksiä ja jakoja. Usein osakkaat epäilevät jonkun osakkaista käyttäneen kuolinpesän varoja omiin tarkoituksiinsa. Tähtinen antoi tutkijalle mahdollisuuden avustaa hoitamissaan pesänselvityksissä.

Tutkimusongelmaa pohtiessaan tutkijaa alkoivat kiinnostaa ne perimmäiset syyt, joiden vuoksi osakkaat tarvitsevat asianajajan apua. Ennakoajatuksena oli selvittää, onko taustalla mahdollisesti pesää hoitaneen henkilön tekemää vilppiä ja jos on, mi-

ten tilanne ratkaistaan. Pesäselvityksen ohella opinnäytetyö käsittelee kavallusrikosta, koska sen rikossyytteen saa, jos tekee vilppiä kuolinpesässä.

Teoriaosuudessa opinnäytetyö keskittyy pesän selvittämiseen, pesäselvittäjän tehtäviin, lesken asemaan ja kavallusrikokseen. Pesäselvittäjän ja -jakajan määräystä haetaan käräjäoikeudelta, ja siitä saadaan normaalisti yksipuolinen päätös. Selvittäjän ja jakajan toimia voi myös moittia käräjäoikeuteen. Keski-Suomen käräjäoikeuden ja poliisin tilastoista opinnäytetyössä kiinnitettiin huomiota vain siihen, montako kertaa kuolinpesä on ollut asianosaisena rikosasiassa eikä määräysten tai moitteiden määrään.

Haastatteluissa paljastui juristin psykologinen vaikutus asioiden selvittäjänä. Kuolinpesää on usein yritetty hoitaa pitkään, ja osakkaat ovat saattaneet riitaantua keskenään, ennen kuin ulkopuolista apua haetaan. Eräs haastateltu jopa totesi pesäselvittämisen olevan enemmän psykologiaa kuin juridiikkaa. Kaikki haastatellut korostivat niin pesäselvittäjän kuin osakkaankin sovittävän asenteen tärkeyttä.

Usein pesäselvittäjät kuulevat väitteitä vilpistä pesän asioiden hoidossa, mutta harvoin niitä kuitenkaan selvityksessä ilmenee. Pesäselvittäjän toimivalta on niin laaja, että hän pystyy ratkaisemaan hankalatkin ongelmat osakkaiden välillä ilman, että tarvitsee tehdä tutkintapyyntöä poliisille. Jos kuitenkin siihen päädytään, pesäselvittäjällä on oikeus edustaa pesää rikosprosessissa.

Ulkomaalaisten lähteiden etsiminen opinnäytetyöhön oli vaikeaa, koska perintölainsäädäntö vaihtelee maittain. Perintökaaren 26. luvun 15 §:ssäkin sanotaan: Pesäselvitykseen ja perinnönjakoon, joka toimitetaan Suomessa, sovelletaan Suomen lakia. Huomioitavaa on kuitenkin, että Suomessa pitää noudattaa myös EU:n säännöksiä. EU:n komissio esimerkiksi päätti vuonna 2011, että pohjoismaisen perintösopimuksen soveltaminen perustuu jatkossa EU:n perintöasetukseen kirjattuun poikkeussäännökseen, mikä varmistaa suomalaisten päätösten tunnustamisen ja täytäntöönpanon myös muissa jäsenvaltioissa.

1.1 Tutkimusongelma

Kuolinpesän osakkaat voivat ja usein pystyvätkin hoitamaan kuolinpesän asioita yhdessä tai niin, että valitsevat keskuudestaan jonkun niitä hoitamaan. Aina tämä ei kuitenkaan onnistu, vaan tarvitaan koulutetun juristin apua. Osakkailla on saattanut herätä epäily siitä, että pesää hoitanut henkilö on tehnyt jotain vilppiä. Opinnäytetyön tutkimusongelmana onkin, miksi osakas turvautuu asianajajan apuun ja miten mahdollinen vilpillinen toiminta pesänhoidossa todetaan.

Tutkimukseen haastateltiin jyvaskyläläisiä asianajajia ja asianajosihteereitä käsityksen saamiseksi siitä, mistä syystä kuolinpesien osakkaat yleensä ottavat yhteyttä asianajajaan. Lisäksi haluttiin selvittää, miten ongelma saadaan ratkaistua ja milloin vietään asia pitemmälle, esimerkiksi käräjäoikeuden ratkaistavaksi tai poliisitutkintaan. Keski-Suomen käräjäoikeudesta ja Keski-Suomen poliisilaitokselta selvisi, miten paljon pesänselvitykseen liittyviä juttuja ja tutkintapyyntöjä heille tulee käsiteltäväksi.

Toimeksiantajan toiveesta mukaan otettiin myös lesken oikeudet ja velvollisuudet kuolinpesässä. Erityisesti tutkijaa kiinnosti, voiko leskikin toimia vilpillisesti ja miten. Koska tutkija käsitteli työssään asianajosihteerinä joitakin kuolinpesien selvityksiä, hän hyödynsi niistä saamaansa tietoa. Tutkimus toteutettiin osittain case-tutkimuksena, jossa esitellään soveltuvien osien lisäksi asianajosihteerin työtehtäviä pesänselvityksessä ja pesänselvitysten tuomaa tietoa pesän ongelmien selvittämisessä.

1.2 Laadullinen tutkimus

Kanasen (2010, 41) mukaan kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimusote soveltuu parhaiten, jos ilmiöstä ei ole tietoa, teorioita tai aiempaa tutkimusta, jos halutaan saada ilmiöstä syvämpi näkemys, luodaan uusia teorioita ja hypoteeseja, käytetään triangulaatiota tai halutaan ilmiöstä hyvä kuvaus.

Teemahaastattelussa tutkittavaa ilmiötä lähestytään eri kulumista eli kokonaisuuksista. Niillä tarkoitetaan aihealueita, joista keskustellaan ja joilla halutaan saada selvyttä vieraaseen ilmiöön. Haastattelu voidaan suorittaa yksilö- tai ryhmähaastatteluna. (Kananen 2010, 53.) Kanasen (2010, 53) mukaan yksilöhaastattelut antavat tarkempaa ja luotettavampaa tietoa, mutta monien haastattelujen litterointi, analysointi ja tulkinta vievät paljon aikaa.

Tutkimuksessa päädyttiin kvalitatiiviseen tutkimusotteeseen. Aineistonhankintamenetelmäksi valittiin teemahaastattelut ja tutkijan havainnointi omassa työssään. Ongelma oli senkaltainen, ettei siitä voitu alussa saada selvyttä ilman haastatteluja, eikä siitä juurikaan ole olemassa aiempia tutkimuksia. Haastatteluissa tutkija pystyi kysymään nopeasti ja helposti tarkentavia kysymyksiä ymmärtääkseen asian kunnolla.

Alasuutari (2007, 84) on sitä mieltä, että laadulliselle tutkimukselle on luonteenomaista kerätä aineistoa, joka mahdollistaa monenlaisen tarkastelun. Näkökulmaa, linssiä ja polttoväliä pitää pystyä vaihtamaan mahdollisimman vapaasti. Mitä paremmin saa kerättyä havaintoja avoimin silmin, sulkematta mitään omien kiinnostuksen kohteiden ulkopuolelle, sitä rikkaamman aineiston saa ja sitä paremmat mahdollisuudet on löytää aineiston pohjalta kokonaan uusia asioita tai teoreettisia ideoita (Alasuutari 2007, 263).

Tutkimuksen aikana pyrittiin suunnittelemaan toimenpiteet niin hyvin kuin mahdollista. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pitää varautua myös siihen, että aina joutuu muuttamaan suunnitelmia. Haastattelut noudattivat tiettyä kaavaa, mutta haastateltavan kertomukset muokkasivat myös haastattelijan jatkokysymyksiä. Teoriaosuutta kirjoitettiin kahteen otteeseen: ensin keväällä ja kesällä 2013 tutkija tutustui pesänselvitykseen ja lakiin, syksyllä 2013 oikeustapauksiin ja kavallusrikoksiin. Haastattelujen jälkeen täydennettiin vielä teoriaosuutta.

Tutkimukseen yritettiin saada haastattelu kaikilta asiasta jotain tietäviltä, mutta määrä jäi tällä kertaa viiteen. Toisaalta haastateltavat ovat kokeneita pesänselvittäjiä ja -jakajia ja tietävät, mistä puhuvat, joten saatu tieto tuntuu uskottavalta ja materiaali alkoi jo tälläkin määrällä toistaa itseään.

Haastattelun aikana haastattelija kirjoitti vastaukset tietokoneelle. Myöhemmin hän muokkasi irralliset lausahdukset kokonaisiksi lauseiksi ja kappaleiksi. Haastateltavat saivat lukea muistiinpanot ja kommentoida niitä. Sen jälkeen tutkija luki vastauksia läpi, vertasi niitä muiden vastauksiin, etsi yhtäläisyyksiä ja eroja sekä vastauksia tutkimuskysymyksiin. Vastaukset jaettiin pää- ja alateemoihin. Tämän jälkeen materiaalista tehtiin johtopäätökset.

1.3 Luotettavuus

Laadullista tutkimusta pidetään luotettavana, kun dokumentaatio on tarkkaa ja kun tulkinta on ristiriidatonta. Dokumentaation tarkkuudella tarkoitetaan sitä, että kaikki ratkaisut ja valinnat perustellaan ja kaikki kirjataan tarkasti ylös. Tulkinnan ristiriidattomuudella tarkoitetaan vahvistettavuutta eli sitä, että toinen tutkija tulee samasta aineistosta ja samasta näkökulmasta samaan johtopäätökseen. (Kananen 2010, 69.)

Tutkimusta voi pitää luotettavana myös, jos se on luotettava tutkittavan kannalta, se on saavuttanut kylläntymispisteen ja tulokset ovat siirrettävissä. Informantin eli tietolähteen pitää lukea teksti ja vahvistaa tulkinnan oikeellisuus. Saturaatio tarkoittaa sitä, että uusia tutkittavia otetaan niin kauan, kuin ne tuovat jotain uutta tutkimukseen. Kun vastaukset alkavat toistaa itseään, tutkimus on saavuttanut kylläntymispisteen. Tulosten täytyy olla myös siirrettävissä, eli tulosten pitää paikkansa vastaavanlaisissa tapauksissa, mikä edellyttää tutkimusasetelman ja tutkimuskohteen tarkkaa kuvausta eli tarkkaa dokumentaatiota. (Kananen 2010, 70–71.) Lisäksi laadullisen tutkimuksen luotettavuus vaatii sitä, että tutkimuksessa on käytetty oikeita termejä ja tutkittu oikeita asioita (Kananen 2010, 54).

Tämän tutkimuksen luotettavuutta käsitellään tarkemmin tutkimuksen toteutuksen ja pohdinnan yhteydessä kappaleissa kolme ja neljä.

2 Kuolinpesänselvitys

2.1 Käsitteet

Kuolinpesä muodostuu vainajalta jääneestä omaisuudesta, varoista ja veloista. Puhekielessä kuolinpesää saatetaan kutsua perikunnaksi. (Omaisien kuolema n.d.)

Leski on avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa ollut luonnollinen henkilö, jonka puoliso on kuollut liiton aikana (Sivistyssanakirja n.d.).

Osakkaiksi kutsutaan kuolinpesään osallisia henkilöitä eli perillisiä, yleisjälkisaadoksen eli yleistestamentin saajia ja eloonjäänyttä puolisoa (Ketkä ovat kuolinpesän osakkaita? n.d.). Jos henkilö perii testamentilla vain tietyn omaisuuden, hän ei ole osakas (Omaisien kuolema n.d.).

Pesänselvittäjän pitää olla puolueeton ja ammattitaitoinen (Norri 2007, 287). Pesänselvittäjän määrää oikeus. Perintökaaren (L 5.2.1965/40, 19:4) mukaisesti on oikeuden määrättävä pesänselvittäjäksi henkilö, jonka voidaan olettaa suorittavan pesän selvityksen sen laadun edellyttämällä taidolla ja joka siihen suostuu.

Pesänselvityksen tarkoitus on pesän saattaminen jakokuntoon, pesän laajuuden selvittäminen, vainajan ja pesän velkojen maksaminen sekä erityisjälkisaadosten täyttäminen. Pesänselvitys voidaan hoitaa niin sanottuna yksityisenä selvittämisenä tai virallisselvityksenä. (Pesänselvitys 2008.)

Vilpillinen tarkoittaa epärehellistä, petollista, kieroja, väärää. Esimerkiksi oikeuskäytännössä vilpillinen mieli tarkoittaa tietoisuutta jonkin seikan lainvastaisuudesta tai paikkansapitämättömyydestä. *Toimia vilpillisessä mielessä.* (Sivistyssanakirja n.d.)

Vilpitön mieli (latinankielinen ilmaisu bona fides) tarkoittaa, että henkilö oli tietämättömän jostakin tapauksessa merkityksellisestä olosuhteesta tai seikasta. Perusteltu vilpitön mieli puolestaan tarkoittaa, että henkilö ei tiennyt eikä hänen tullutkaan tietää kyseisestä olosuhteesta tai seikasta. (Vilpitön mieli ja sen vaikutus oikeustoimiin n.d.)

2.2 Lainsäädäntö

Pesänselvityksestä säädetään perintökaareissa (L 5.2.1965/40). 18. luvussa säädetään kuolinpesän hallinnosta ja 19. luvussa pesänselvittäjästä.

Vilpillisyydestä johtuva epärehellinen toiminta tuomitaan rikoslaisissa (L 19.12.1889/39). 36. luvussa säädetään eriateisista petoksista ja luottamusaseman väärinkäytöstä. Näille kaikille rikoksille on yhteistä tekijän vilpillinen toiminta ja vahingonkärsijälle aiheutuva taloudellinen menetys tai muu vahinko. Tällaisten tekojen kriminalisointi tähtää sen vahvistamiseen, ettei toista erehdyttämällä tai erehdystä hyväksi käyttämällä saa hyötyä. (Petos ja muu epärehellisyys n.d.)

Jos osakas vie kuolinpesältä varoja, on kyse kavallusrikoksesta, josta säädetään rikoslain 28. luvussa. Ennen vuotta 1991 puhuttiin vielä pesänkavalluksesta, jos rikos koski kuolinpesää.

2.3 Hallituksen esitykset ja lakivaliokunnan mietinnöt

Hallituksen esityksessä vuonna 2004 esitettiin muutettaviksi perintökaaren velkavastuuta koskevia säännöksiä. Kuolinpesän osakkaiden henkilökohtaisesta velkavastuusta ehdotettiin pääsääntöisesti luovuttavan. Osakkaiden vastuu vainajan veloista rajoittuisi yleensä vainajalta jääneeseen omaisuuteen. Samalla velkojan oikeutta saada pesä pesänselvittäjän hallintoon ehdotettiin laajennettavaksi. Pesänselvittäjän toimivaltuuksia haluttiin laajentaa niin, että pesänselvittäjä voisi päättää pesän varojen

jakamisesta ylivelkaisessa kuolinpesässä silloinkin, kun varojen jaosta ei päästä velkojien kanssa sopimukseen. (HE 14/2004.)

Kansainvälisiä perintöasioita koskevasta asetusehdotuksesta neuvoteltiin Euroopan unionissa yli kaksi vuotta. Neuvottelut olivat Suomen kannalta olleet eräissä kysymyksissä vaikeita. Neuvotteluja ei saatu päätökseen siltä osin, kuin ne koskivat perittävän ennen asetuksen voimaantuloa tekemää lainvalintaa, hiljaista prorogaatiota, kuolinpesän hallintoa tai asetuksen suhdetta pohjoismaiseen perintösopimukseen. (LaVL 4/2012 vp.)

Joulukuussa 2011 EU:n komissio ja muut valtuuskunnat saavuttivat ratkaisun, jonka mukaan pohjoismaisen perintösopimuksen soveltamista voidaan paitsi jatkaa, myös uudistaa EU:n perintöasetuksen voimaantulon jälkeen. Lakivaliokunta piti tulosta erittäin hyvänä, sillä näin sen mukaan voidaan varmistaa pohjoismaisen yhteistyön jatkuvuus. Valiokunnan mielestä se, että pohjoismaisen perintösopimuksen soveltaminen perustuu jatkossa EU:n perintöasetukseen kirjattuun poikkeussäännökseen, varmistaa suomalaisten päätösten tunnustamisen ja täytäntöönpanon myös muissa jäsenvaltioissa. (LaVL 4/2012 vp.)

Perintökaaren uudistamistarpeita selvittänyt työryhmä luovutti mietintönsä kesäkuussa 2004. Työryhmä oli pohtinut muun muassa sitä, voitaisiinko pesänselvitys- ja jakomenettelyjä jouduttaa pesänosakkaiden oikeusturvaa loukkaamatta. Työryhmä ehdotti, että tuomioistuimien voisi asettaa määräajan, jonka ylittämistä seuraisi velvollisuus tehdä pesälle selvitys tehdyistä toimista ja viivästyksen syistä. Se myös ehdotti, ettei pesänselvittäjä tai -jakaja enää tarvitsisi tuomioistuimen lupaa omaisuuden myyntiin, vaikkeivät kaikki osakkaat olisikaan myynnistä yksimielisiä. (Komi 2004.)

2.4 Pesänselvitys

Henkilön kuoltua pesänselvityksellä valmistetaan pesä jakokuntoon ja huolehditaan virallisista, pakollisista toimenpiteistä, kuten perunkirjoituksesta (Norri 2007, 279). Jonkun on otettava pesä haltuunsa, turvattava perittävän omaisuuden hoito ja hoidettava juoksevat asiat. Seuraavilla henkilöillä on haltuunottovelvollisuus tässä järjestyksessä: leski, yleistestamentin saaja, perittävän luona asunut lapsi, muu pesän osakas, ”se, jolle se olosuhteisiin katsoen lähinnä kuuluu”, poliisi. (Norri 2007, 282.) Jos avio-oikeus on avioehtosopimuksella suljettu pois, leski ei ole pesän osakas (Norri 2007, 284).

2.4.1 Pesän yhteishallinto

Pesän osakkaat voivat päättää pitää pesän yhteishallinnossaan. Silloin tehtävistä päätöksistä ja toimenpiteistä pitää olla yksimielisiä. (Norri 2007, 284.) Pesän voi jättää toistaiseksi jakamatta. Tässä tapauksessa Norri (2007, 285–286) suosittelee tekemään varmuuden vuoksi yhteishallinnosta sopimuksen:

Sopimus Matti Meikäläisen kuolinpesän hallinnosta

Me allekirjoittaneet Matti Meikäläisen kuolinpesän kaikki osakkaat sovimme siitä, että Maija Meikäläinen huolehtii pesän asioista, kunnes pesä jaetaan, seuraavilla ehdoilla:

1. Maija Meikäläinen huolehtii itsenäisesti pesän kaikki juoksevat asiat. Omaisuuden myyntiin ja muihin poikkeuksellisiin tai merkittäviin toimenpiteisiin Maija Meikäläinen saa ryhtyä vain kaikkien pesäosakkaiden suostumuksella. (Tai: MM on oikeutettu itse päättämään ja suorittamaan kaikki omaisuuden hoitamiseksi tarpeelliset toimet, mutta sitä parantaviin toimiin ja omaisuuden myyntiin saadaan ryhtyä vain kaikkien pesäosakkaiden suostumuksella.)
2. Maija Meikäläisen asiana on tehdä veroilmoitus ja huolehtia muista vastaavista viranomaisasioista.
3. Korvauksena em. tehtävistä MM saa 200 euroa kuukaudessa.
4. MM:n on tehtävä vuosittainen tili.

Jyväskylässä 16.5.2013

Maija Meikäläinen
120340-1234

Liisa Virtanen
201245-9876

Jukka Meikäläinen
301246-4321

Kuvio 1: Sopimus kuolinpesän hallinnosta (mukailtu Norri 2007, 285–286).

Kyseinen sopimus on laadittu kestämään ”kunnes pesä jaetaan” eli käytännössä toistaiseksi. Sopimus voi kuitenkin olla voimassa myös tietyn määräajan.

Jos osakkaat ovat tehneet keskenään yhteishallintosopimuksen, mutta myöhemmin syntyy tarve hakea pesälle pesänselvittäjä, perintökaari (L 5.2.1965/40, 24:6.2) sää-

tää yksiselitteisesti: ”Osakkaan hakemuksesta älköön pesää määrättäkö pesänselvittäjän hallintoon sopimuksen voimassaoloaikana.” Niinpä sopimus täytyy ensin irtisanoa, jolloin sopimus lakkaa kolmen kuukauden irtisanomisajan jälkeen (L 5.2.1965/40, 24:3).

Sopimus voidaan päättää kolmella tavalla: irtisanomalla, raukeamalla tai osakkaan kanteesta tuomioistuimen julistamalla lakkauttamisella (Kolehmainen 2006, 389). Osakkaita ei voida sosiaalipoliittisista syistä vaatia sitoutumaan minkälaisiin sopimuksiin tahansa. Määräaikaisen sopimuksen irtisanomisperusteeksi käy tilanne, jossa leski solmii uuden avioliiton, sopimukseen osallistunut osakas kuolee, edunvalvonnassa ollut alaikäinen henkilö täyttää 18 vuotta tai sopimukseen osallistunut osakas tekee konkurssin. (Kolehmainen 2006, 403–405.)

2.4.2 Pesänselvittäjän hakeminen

Joskus yhteishallinto ei onnistukaan. Laki vaatii kaikkien osakkaiden yksimielisyyttä pesän asioista päätettäessä, ja ongelmia tulee, jos asioista ollaan eri mieltä. Perintökaaren (L 5.2.1965/40) 19. luvussa on säädetty, että pesän omaisuus on luovutettava erityisesti määrätyn, pesänselvittäjäksi kutsutun henkilön hallintaan, jos yksikin osakkaista sitä tuomioistuimelta pyytää. (Norri 2007, 287.)

Tärkein syy hakea pesänselvittäjän määräystä on se, että hakijan oikeus saattaa vaarantua ilman pesänselvittäjän määräystä (Kolehmainen 2006, 350). Pesän ulkopuoliset intressitahot voivat tehokkaimmin saada ennakolta suojaa osakkaiden väärinkäytöksiä vastaan hankkimalla pesänselvittäjän määräyksen. Hakijoina voivat olla osakkaan lisäksi testamentin toimeenpanija, tarkoitemääräyksen ajamiseen oikeutettu, legaatini- ja perintöosuuden luovutuksensaaja, sellainen avustukseen oikeutettu henkilö, joka ei ole pesän osakas, vainajan ja pesän velkoja tai tällaisesta velasta vakuuden antanut henkilö tai vainajan kanssavelallinen ja osakkaan ulosmittausvelkoja. (Kolehmainen 2006, 348–349.)

Testamentin tai perintöosuuden luovutuksensaaja voi hakea pesänselvittäjän määräystä, jos sen katsotaan olevan tarpeen testamentin toimeenpanoksi. Perittävän velkojan oikeus hakemiseen on ehdoton, ellei velkojalla ole saatavastaan maksun turvaavaa vakuutta tai elleivät osakkaat tarjoa hänelle sellaista. Myös pesäosuuden ulosmittausvelkojan oikeus on ehdoton. (Kolehmainen 2006, 350–351.)

Pelkästään pesänselvittäjän määräämisellä ei voida tarpeeksi turvata kaikkien jäämistön intressitahojen asemaa. Selvittäjän toimivaltaan ei kuulu omaisuuden jakaminen, jolloin on tarpeen hakea myös pesänjakajan määräystä. (Kolehmainen 2006, 348.)

Pesänselvittäjän pitää olla puolueeton ja ammattitaitoinen (Norri 2007, 287). Pesänselvittäjä hoitaa vainajan omaisuutta (Norri 2007, 290), joten hänen pitää olla tähän tehtävään sopiva (Aarnio & Kangas 2010, 337). Perintökaaren (L 5.2.1965/40, 19:4) mukaisesti on oikeuden määrättävä pesänselvittäjäksi henkilö, jonka voidaan olettaa suorittavan pesän selvityksen sen laadun edellyttämällä taidolla ja joka siihen suostuu. Kuolinpesän osakas voidaan määrätä pesänselvittäjäksi vain erityisestä syystä ja jos muut osakkaat eivät sitä vastusta.

Hakemus pesänselvittäjän määräämiseksi tehdään vainajan kotipaikan tuomioistuimelle. Hakemuksen liitteeksi pitää lisätä sukuselvitys vainajasta kaikista seurakunnista tai rekistereistä, joissa vainaja on ollut yli 15-vuotiaana, sekä perukirja, tai jos sitä ei ole toimitettu, hakijan tai hänen asiamiehensä allekirjoittama kertomus siitä, mitä omaisuutta pesään kuuluu. (Norri 2007, 289.)

Tuomioistuin pyytää muilta pesän osakkailta kirjalliset lausumat ja tekee yleensä ratkaisun asiakirjojen perusteella. Jos tapaus on monimutkainen tai jotenkin epäselvä, pesän osakkaat kutsutaan oikeuteen kuultaviksi. (Norri 2007, 289.)

2.4.3 Pesänselvittäjän tehtävät

Pesänselvittäjän tärkein tehtävä on kuolinpesän jäämistön laajuuden selvittäminen ja pesän jakokuntoon saattaminen. Erityisenä tehtävänä on legaatin eli erityistestamen-

tin täyttäminen. Pesäselvittäjän toimivalta kestää siihen asti, kunnes ositus ja perinnönjako ovat tulleet lainvoimaisiksi. (Onnela-Kariniemi 2012.)

Pesäselvittäjä edustaa kuolinpesää ja ottaa pesän omaisuuden haltuunsa. Hän selvittää vainajan ja pesän velat ja maksaa ne tai sopii velkojien kanssa maksusta tai jako-osuudesta, jos varat eivät riitä velkojen maksuun, tai realisoi pesän omaisuutta velkojen ja vastuiden hoitamiseksi. Hän huolehtii, että erityisjälkisäädös täytetään. Hän voi myös hakea kuolinpesän konkurssiin. (Pesäselvitys 2008.) Perinnönjakoa ei voida aloittaa, ennen kuin jäämistö on selvitetty ja pesäselvittäjä on ilmoittanut selvityksen päättyneen (Aarnio & Kangas 2010, 345).

Kuolinpesän laatu ja laajuus vaikuttavat pesäselvittäjän tehtäviin. Pienessä pesässä tehtävät saattavat sisältää vain omaisuuden hallinnoinnin, suurissa jäämistöissä saattaa tehtäviin kuulua vaikkapa liiketoiminnan jatkaminen. Tehtävien erilaisuus vaikuttaa siihen, millä tavalla pesässä on pidettävä tiliä. Kaikissa tapauksissa pesäselvittäjän pitää kuitenkin säilyttää tositteet aikajärjestyksessä asianmukaisesti arkistoituina. (Aarnio & Kangas 2010, 340–341.)

Pesäselvittäjä ottaa kuolinpesän haltuunsa. Hän ilmoittaa kuolinpesän osakkaille tilanteesta ja kutsuu ensimmäiseen kokoukseen. Hän antaa pankeille ilmoituksen, tilaa asiakkuusilmoituksen ja pyytää muuttamaan tilien käyttöoikeudet. Hän tekee maistraattiin kuolinpesän osoitteenmuutoksen. Hän tallettaa mahdolliset käteisvarat ja tarvittaessa yhdistää tilejä. Hän huolehtii osamaksu- ja leasingomaisuuden joko luovuttamisesta tai lunastamisesta. Omaisuus pitää luetteloida, inventoida ja kuvata, jos perukirjaa ei ole tehty tai siihen on tullut muutoksia. Hänen pitää selvittää pantatun omaisuuden tilanne ja sopia kustannusten korvaamisesta. Pesän haltuunottoon liittyy myös erilaisista sopimuksista (esim. vuokrasopimuksesta) huolehtiminen, omaisuuden vakuuttaminen tai vakuutusten selvittäminen ja irtisanominen sekä oikeudenkäyntien selvittäminen, niiden päättäminen tai jatkaminen. (Onnela-Kariniemi 2012.)

Pesänselvittäjällä on tilitysvelvollisuus hallinnostaan ja omaisuuden hoidosta. Pesänselvittäjän tilitystä voi moittia. (Pesänselvitys 2008.) Jos joku hoitaa toisen asioita tai omaisuutta, hänellä on velvollisuus joko tietyin ajoin tai viimeistään tehtävän päättyessä selvittää, mitä on tehnyt. Kyse on siis tilitysvelvollisuudesta, jolla on kaksi tarkoitusta. Tilityksen avulla osakkaat arvioivat, miten selvittäjä on heidän asioitaan hoitanut, eli selvittäjän toimien laillisuutta ja vahingonkorvausvastuuta. Tilityksen pitäisi myös olla luotettava selvitys jaettavista varoista, joka on perusta perinnönjaolle. (Lohi & Välimäki 1999, 50–51.)

Kun kuolinpesään on määrätty pesänselvittäjä, osakkailla ei ole enää pesässä määräämisvaltaa. Vain pesänselvittäjällä on mahdollisuus edustaa pesää. Tämä tarkoittaa sitä, että pesänselvittäjän hallinnon aikana osakkaat eivät voi tehdä pesän puolesta oikeustoimia. Tehdyt toimet ovat pätemättömiä, vaikka osakkaiden kanssa oikeustoimiin ryhtynyt olisikin ollut tietämätön pesänselvittäjän hallinnosta. (Lohi & Välimäki 1999, 85.)

Perintökaareissa (L 5.2.1965/40, 19:13, 19:12) on annettu pesänselvittäjälle oikeus edustaa pesää ja tehdä jäämistöoikeutta koskevia oikeustoimia sekä ryhtyä kaikkiin pesän selvittämiseksi tarvittaviin toimiin. Hänen tulee kuitenkin ryhtyä vain sellaisiin toimiin, jotka ovat pakollisia pesän selvittämiseksi. (Lohi & Välimäki 1999, 121.) Lähtökohtana voidaan pitää sitä, että pesänselvittäjällä on kelpoisuus ja toimivalta kaikkien sellaisten oikeustoimien tekemiseen, jotka yleensä ovat tarpeen tehtävän hoitamisen kannalta. Sellaiset toimet, jotka eivät kuulu normaaliin pesänselvitykseen, kuten esimerkiksi omaisuuden lahjoittaminen, ovat pätemättömiä eivätkä anna oikeustoimikumppanille vilpittömän mielen suojaa. (Lohi & Välimäki 1999, 122.)

Toimivallan ylittämisestä puhutaan silloin, kun pesänselvittäjä on ryhtynyt sinänsä pesänselvittäjän tehtäviin kuuluvaan toimeen, mutta joka on ollut tarpeeton pesänselvityksen kannalta. Tällainen oikeustoimi on silti pätevä. Jos sopimuskumppani on kuitenkin tiennyt toimivallan ylityksestä, toimi on pätemätön. (Lohi & Välimäki 1999, 122.) Toimivallan ylityksen aiheuttamaan pätemättömyyteen yleensä päädytään, jos

selvittäjä on tarkoituksellisesti käyttänyt asemaansa väärin ja sopimuskumppani on ollut "juonessa mukana" (Lohi & Välimäki 1999, 123).

Perintökaari (L 5.2.1965/40, 19:14) rajoittaa pesäselvittäjän edustusvaltaa joissakin selvityksen kannalta tarpeellisissakin oikeustoimissa. Silloin hän tarvitsee joko osakkaiden suostumuksen tai oikeuden luvan. (Lohi & Välimäki 1999, 123.) Tällaisia asioita ovat muun muassa jäämistöön kuuluvan kiinteän omaisuuden myynti ja panttikirjojen luovutus velkojalle, vaikka hän saakin hakea kiinnityksiä ilman suostumusta (Lohi & Välimäki 1999, 124–125). Jos kaikki osakkaat eivät anna lupaa myyntiin, pesäselvittäjä voi hakea sille oikeuden lupaa. Luvan saaminen edellyttää, että luovutus tai vakuudeksi asettaminen on oikeasti tarpeen pesäselvittämiseksi ja ettei pesän veloista muuten suoriuduta. (Lohi & Välimäki 1999, 125.)

Jotta luvaton oikeustoimi saadaan pätemättömäksi, osakkaan pitää moittia sitä kankeella kuuden kuukauden kuluessa siitä, kun osakas on saanut toimenpiteestä tiedon tai viimeistään vuoden kuluessa siitä, kun luovutettuun kiinteistöön on myönnetty lainhuuto (Lohi & Välimäki 1999, 127).

Pesäselvittäjän on perintökaaren (L 5.2.1965/40, 12.3) mukaan tiedusteltava osakkailta esimerkiksi sellaisen omaisuuden myymisestä, jolla on heille erityistä arvoa, tai muista heille tärkeistä asioista. Jos hän ei sitä tee, tiedusteluvollisuuden laiminlyönti ei tee toimesta pätemätöntä, mutta osakkaiden suojana on pesäselvittäjältä mahdollisesti saatava vahingonkorvaus. (Lohi & Välimäki 1999, 128–129.)

Jos osakas ei ole syylistynyt mihinkään perintökaaren 21. luvun tarkoittamaan rikkomukseen tai laiminlyöntiin, hän ei ole henkilökohtaisesti vastuussa perittävän veloista. Tällaisia laiminlyöntejä ovat esimerkiksi se, että perunkirjoitusvelvollinen ei täytä velvollisuuttaan tai perunkirjoitukseen on annettu väärää tietoa. Hän ei myöskään vastaa niistä pesän veloista, jotka ovat muiden osakkaiden tekemiä. Kun pesäselvittäjä tekee oikeustoimia kuolinpesän puolesta, sidotuksi tulee pesä. (Lohi & Välimäki 1999, 186–187.)

Pesänselvittäjän tulee hoitaa selvitys niin, että hän voi saada palkkionsa jäämistöomaisuudesta. Jos pesä on jo alun perinkin vähävarainen, voi tulla mahdolliseksi periä palkkiota pesänselvittäjän määräystä hakeneelta henkilöltä. Pesänselvittäjän ei kuitenkaan tule käyttää jäämistön vähäisiä varoja esimerkiksi perittävän velkojen maksamiseen ja sitten kääntyä palkkiovaatimuksineen hakijan puoleen. (Lohi & Välimäki 1999, 190.)

Pesänselvittäjällä on oikeus nostaa kanteita kuolinpesän puolesta. Korkein oikeus on vuosina 1969 ja 1998 (KKO 1969-II-13, KKO 1998:139) katsonut, että sellaisten kanteiden nostaminen, joilla on merkitystä vain tulevassa perinnönjaossa, ei kuulu pesänselvittäjän tehtäviin (Aarnio & Kangas 2010, 342).

Pesänselvittäjä saa vapaasti pesänselvitystarkoituksessa luovuttaa pesän irtainta omaisuutta. Ennen realisointia hänen pitää ilmoittaa asiasta osakkaille, jotta he voisivat ilmaista kiinnostuksensa irtaimen. Osakkaiden suostumus myyntiin ei kuitenkaan ole pakollista. Ongelmien välttämiseksi pesänselvittäjän kannattaa aina tiedustella osakkaiden mielipidettä näille tärkeistä asioista. Vaikka pesänselvittäjä muodollisesti edustaakin pesää ulospäin, hänen täytyy toimia osakkaiden kanssa niin korrekisti kuin mahdollista. (Aarnio & Kangas 2010, 343.)

Kiinteän omaisuuden luovutukseen pesänselvittäjä tarvitsee joko osakkaiden suostumuksen tai tuomioistuimen luvan. Osakkaiden suostumus on annettava kirjallisesti kahden esteettömän todistajan allekirjoittamana. Tuomioistuimelta ei saa myyntilupaa, jos pesänselvitys- ja vainajan velat voidaan maksaa muulla pesän omaisuudella. (Aarnio & Kangas 2010, 344.)

Pesänselvittäjän on noudatettava tehtävässään huolellisuutta. Hänen pitää korvata vahinko, jonka hän tahallaan tai huolimattomuutensa vuoksi on aiheuttanut pesälle tai sille, jonka oikeus on pesänselvityksestä riippuvainen. (Aarnio & Kangas 2010, 345.)

Pesänselvittäjällä ei ole varsinaista vuosittaista tilintekovelvollisuutta eikä pysyvää hallinnon kontrollia. Hänet voidaan kuitenkin velvoittaa antamaan milloin tahansa selonteko. Lopputilitys pitää toimittaa kohtuullisessa ajassa pesänselvityksen päätyttyä. Sille ei ole asetettu määrämuotoa eikä sisällöstä ole määrätty, mutta siitä on hyvä ilmetä omaisuusluettelo, jäämistöä koskeva juokseva kirjanpito asianmukaisine tilitositteineen ja ilmoitus siitä, että pesä voidaan jakaa. (Aarnio & Kangas 2010, 346–347.)

Perinnönjaon ja sen lainvoimaiseksi tulon jälkeen pesänselvittäjä antaa omaisuutta niille, joille se jaon mukaan kuuluu. Tämä tarkoittaa sitä, että pesänselvittäjän on huolehdittava rahavarojen tilittämisestä, osakekirjojen siirtämisestä saajan nimiin ja pesään kuuluneiden esineiden antamisesta saajille. (Norri 2007, 293.)

2.5 Lesken asema

Lesken asema perillisenä on vahva. Jos vainajalla on kuollessaan lesken lisäksi vain toisen parenteelin sukulaisia eli hänellä ei ollut rintaperillisiä, saa leski myydä, lahjoittaa, pantata ja kiinnittää perintöomaisuuttaan, eikä hän tarvitse näille toimille toissijaisten perillisten suostumusta tai tehdä tiliä omaisuuden käytöstä. Leski ei kuitenkaan saa tehdä testamenttia siitä omaisuudesta, jonka hän on perinyt puolisonsa jäämistöstä. Omalle osuudelleen hän toki voi tehdä mitä haluaa. Jos muita perillisiä ei ole, perintö menee kaikkienensa leskelle, ja hän saa määrätä siitä myös testamentilla. (Mikkola 2000, 69.)

Jos vainaja oli kuollessaan naimisissa ja hänellä oli rintaperillisiä, leski saa hallita vainajan omaisuutta ja pitää sen tuoton. Lesken hallintaoikeus päättyy, jos joku rintaperillisistä tai yleistestamentinsaajista vaatii pesän jakamista. Hallintaoikeus ei kuitenkaan koske avopuolisoa, eikä avopuoliso muutoinkaan peri puolisoaan, ellei tästä ole erikseen määrätty testamentilla. (Lesken oikeudet n.d.)

Hallintaoikeus tarkoittaa sitä, että leskellä on oikeus käyttää vainajan omaisuutta, mutta ei myydä tai luovuttaa sitä. Kuolinpesän omaisuuden myymiseksi tarvitaan kaikkien pesän osakkaiden suostumus. Leskellä on myös oikeus saada vainajan omaisuuden tuotto, esimerkiksi korkotulot. Jos pesässä on lesken lisäksi muitakin osakkaita, leski ei saa yksin käyttää pesän pankkitilejä. (Lesken oikeudet n.d.)

Lesken suoja on vastikkeeton, eli hänen ei tarvitse maksaa perillisille käyttökorvausta. Käyttöoikeus on henkilökohtainen etuus, eikä sitä voida myydä tai siirtää toiselle tai ulosmitata lesken veloista. (Mikkola 2010, 42–43.) Omistajat eli perilliset vastaavat viime kädessä esimerkiksi yhtiövastikkeista, jätemaksuista tai kiinteistöveroista, mutta lesken odotetaan huolehtivan asumiskustannuksista ja asunnon hyvästä hoidosta. Omistajilla on oikeus vahingonkorvaukseen, jos leski tahallaan tai huolimattomuudellaan aiheuttaa vahinkoa omistajalle tai omaisuuden arvo vähenee ilman hyväksyttävää syytä. (Mikkola 2010, 44–45.)

Lesken asuminen on turvattu puolison kuolemankin jälkeen. Leskellä on oikeus pitää jakamattomana hallinnassaan puolisoiden yhteisenä kotina käytetty tai muu jäämistöön kuuluva lesken kodiksi sopiva asunto, vaikka asunto olisi ollut yksin vainajan omistuksessa. Tätä oikeutta ei kuitenkaan ole, jos leskellä on omistuksessaan hänen kodikseen sopiva asunto. (Lesken oikeudet n.d.)

Oikeustapauksissa on esimerkkejä sopivan asunnon tulkinnoista ja vaatimuksesta, että lesken asumistason tulee säilyä ennallaan. Korkein oikeus (KKO 1992:94) on katsonut, että lesken omistama kerrostalokaksio ei ole ollut hänen kodikseen sopiva asunto. Päätöksessä vedottiin asunnon pienuuteen ja siihen, ettei se varustetasoltaan ja tiloiltaan vastannut puolisoiden yhteisenä asuntona käyttämää rivitaloasuntoa.

Lesken oikeus asuntoon menee rintaperillisten lakiosavaatimuksen edelle. Mikäli kuolinpesä on velkainen, asunto voidaan kuitenkin joutua myymään velkojen maksamiseksi, sillä velkojien oikeudet syrjäyttävät lesken oikeudet. Perilliset eivät voi

myydä lesken käyttämää asuntoa, eikä myynti myöskään lakkauta lesken hallintaoikeutta. Lesken oikeus pitää asunto jakamattomana hallinnassaan on elinikäinen. Oikeus ei poistu edes sillä, että leski solmii uuden avioliiton. (Lesken oikeudet n.d.)

Avioliiton päättyessä eroon tai kuolemaan puolisoitten kesken toimitetaan ositus. Lesken ei tarvitse luovuttaa tasinkoa kuolleen puolison perillisille, vaan hän saa pitää oman omaisuutensa. Jos leskellä on vähemmän varallisuutta kuin kuolleella puolisoilla, leskellä on aina oikeus saada osituksessa tasinkoa vainajan omaisuudesta. (Lesken oikeudet n.d.)

Jos lesken toimeentulo on ollut riippuvainen vainajan tuloista, hänellä saattaa olla oikeus avustuksen saamiseen kuolinpesältä ylimenokauden ajaksi. Avustuksena voidaan myöntää se määrä, joka katsotaan lesken tarvitsevan, jotta hän saa asiansa järjestykseen ja ryhtyy huolehtimaan oman elantonsa hankkimisesta. Avustuksen määrän pitää olla kohtuullinen suhteessa jäämistön varoihin. Avustuksella ei saa loukata rintaperillisten lakiosaa, mutta painavista syistä siitäkin voidaan poiketa. Avustusta vaativan on osoitettava syyt, joiden vuoksi hänen mielestään avustus on tarpeen. (Mikkola 2010, 52–53.)

Avustusta pyydetään melko harvoin. Mikkolan (2010, 53) mukaan tarvetta on vähentänyt lesken vahva asema sekä se, etteivät naiset enää nykyään jää tyhjän päälle miehensä kuoltua, koska ovat itsekin palkkatyössä.

1.4.2011 astui voimaan laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta. Avioliitot muodostavat tilastokeskuksen mukaan yli 20 prosenttia kaikista perheistä eli yli 300 000 kotitaloutta. Avioliitto on määritelty siten, että avopuolisolla tarkoitetaan yhteistaloudessa asuvia parisuhteen osapuolia, jotka ovat asuneet yhdessä vähintään viisi vuotta tai joilla on tai on ollut yhteinen tai yhteisessä huollossa oleva lapsi. (Norros 2011.)

Uutena seikkana lakiin tuli yhteisomistusolettama sekä se, että avioliiton päättyessä on mahdollisuus hakea pesänjakajaa. Laki turvaa avopuolisoa nyt myös kuoleman

varalta. Avopuolisolla on mahdollisuus saada perintökaassa säädettyä harkinnanvaraista avustusta. Erityisenä avustuksena on mainittu käyttöoikeus omaisuuteen. Tällä on haluttu turvata avolesken asemaa ja mahdollistaa hänelle riittävä aika järjestää asumisensa. (Norros 2011.)

Norros (2011) mainitsee lehtiartikkelissaan uuden lain tuomiksi haasteiksi muun muassa avoliiton tunnusmerkkien ja vallinneiden olosuhteiden tunnistamisen.

2.6 Kuolinpesän osakkaan vastuut ja velvollisuudet

Kuolinpesän osakkaalle saattaa olla epäselvää, miten kuolinpesää tulisi hallinnoida tai kenellä on vastuu. Osakas saattaa myös ihmetellä, miksi hänen pitäisi hoitaa asioita, vaikka vainaja on hänelle lähes tuntematon tai pesä on ylivelkainen. Se, ettei ole pitänyt yhteyttä vainajaan, ei poista osakkuuden tuomia velvoitteita ja vastuita. (Niemi 2011, 15.)

Osakkaat hallinnoivat pesän omaisuutta yhdessä, ellei muuta sovita tai testamentilla ole määrätty. Osakkaat voivat valita joukostaan yhden tai jonkun ulkopuolisen hoitamaan pesän asioita tai hakea käräjäoikeudelta pesänselvittäjän määräämistä. (Niemi 2011, 17.)

Osakkaiden ensimmäisiä tehtäviä on varallisuuden haltuunotto. Pankista pitää selvittää tiliotteet ja suoraveloitukset. Osakkaan vastuulla on myös velkojen maksu oikeassa järjestyksessä. (Niemi 2011, 17.) Kuolinpesän haltuunottajan tehtävänä on turvata vainajan omaisuus. Varoja saa käyttää vain kuolinpesän hoidosta aiheutuviin kuluihin ja kustannuksiin, joita ovat esimerkiksi vuokrat, puhelinlaskut, sähkölaskut ja vesimaksut. Haltuunottajan tulee huolehtia myös pesään tulevista varoista, kuten vuokratuloista. (Ojanen 2012, 17–18.)

Vainajan asuminen pitää selvittää. Jos vainaja on asunut vuokralla yksin, vuokrasopimus pitää purkaa. Jos hän on asunut asunto-osakkeessa, perikunta valtuuttaa jonkun

osakkaan tai ulkopuolisen edustamaan pesää yhtiökokouksessa siihen asti, kunnes jako on selvä. Perikunta vastaa yhtiövastikkeiden maksamisesta, ellei leski hallinnoi asuntoa, jolloin maksaminen on hänen velvollisuutensa. Kiinteistöön ei tarvitse hakea lainhuudatusta niin kauan kuin pesä on jakamaton, jos perillisiä on enemmän kuin yksi. (Niemelä 2011, 18.)

Osakkaan pitää huolehtia tietyistä viranomais selvityksistä, kuten kuolinpesän veroilmoituksesta ja perunkirjoituksesta. Veroilmoitukseen ei liitetä tositteita, mutta ne pitää säilyttää viisi vuotta. Perukirja pitää tehdä rehellisesti, ja se on tehtävä, vaikka pesä olisi varaton. (Niemelä 2011, 20–21.) Velat eivät periydy osakkaalle, mutta jos osakas jättää perunkirjoitusvelvollisuutensa täyttämättä, hän voi joutua vastuuseen veloista (Niemelä 2011, 30).

2.7 Vilpillisyys

Kavaltaminen tarkoittaa sitä, että joku anastaa hallussaan olevia, löytämiään tai erehdyksessä haltuunsa saamiaan varoja tai muuta irtainta omaisuutta; tai on saanut toimeksiantona tai muulla vastaavalla tavalla haltuunsa varoja, jotka hänen pitää tilittää toiselle (L 19.12.1889/39, 4). Kavalluksen soveltamisala on jonkin verran varkautta laajempi. Se edellyttää, että omaisuus on tekijän hallussa, tai tällä on oikeus nostaa tai siirtää varoja. Kavallus kohdistuu aina toisen omaisuuteen, mutta tulee sovellettavaksi myös yhteisomistuksessa olevan omaisuuden anastamisessa. Jos omaisuus oli toisen hallinnassa, on kyse varkaudesta. Jos se on tekijän hallussa, kyse on kavalluksesta. (Lappi-Seppälä, Hakamies, Koskinen, Majanen, Melander, Nuotio, Nuutila, Ojala & Rautio 2009, 721–722.)

Kavallukseen liittyy teon tahallisuus, eli tekijän on oltava tietoinen siitä, että anastettu omaisuus kuuluu jollekulle toiselle. Se, jos tekijä uskoo myöhemmin pystyvänsä korvaamaan tai peittämään tekonsa, ei poista vastuuta. (Lappi-Seppälä ym. 2009, 726.)

Anastamisen ei tarvitse tarkoittaa nykyään fyysistä rahan tai omaisuuden haltuunottoa, vaan varojen siirtäminen pankkitililtä toiselle katsotaan myös anastamiseksi. Asianajotoiminnassa on esiintynyt kavalluksia niin, että asianajaja on kuolinpesän hoitajana perusteettomasti nostanut varoja pesän tililtä. Jotta teko katsotaan kavallukseksi eikä petokseksi, varojen nostamisen pitää perustua siihen, että pesänhoitajalla on käyttöoikeus pesän pankkitiliin. Tulkintaongelmat koskevat näissä tapauksissa usein ennakkopalkkioiden ja työn välistä suhdetta. Perintökaaren (L 5.2.1965/40) 19:20:n ja 23:4:n mukaan palkkio maksetaan tehdyn työn perusteella, mikä tarkoittaa, että ennakkoa voidaan nostaa vain silloin, kun pesän osakkaat ovat antaneet siihen suostumuksensa. (Frände, Matikkala, Tapani, Tolvanen, Viljanen & Wahlberg 2010, 373–374.)

Jotta teko täyttäisi törkeän kavalluksen tunnusmerkit, sen kohteena pitää olla erittäin arvokas omaisuus tai suuri määrä varoja, teon pitää aiheuttaa uhrille erityisen tuntuva vahinko tai tekijän pitää käyttää hyväkseen erityisen vastuullista asemaansa (L 19.12.1889/39, 5). Kavallus saattaa olla silloinkin törkeä, jos kohde ei ole erityisen arvokas, mutta sen kavaltaminen on uhrin kannalta erityisen vahingollista. Hallituksen esityksen (HE 66/1988 vp) mukaan erityisen vastuullisessa asemassa voisi olla henkilö, jonka tehtäväksi on annettu pitää huolta toiselle kuuluvasta, huomattavan arvokkaasta omaisuudesta. Tällaisiksi henkilöiksi on mainittu esimerkiksi suurten liikelaitosten johtohenkilöt, asianajajat ja erikseen määrätyt holhoojat. (Lappi-Seppälä ym. 2009, 727.)

Hallitus esitti eduskunnalle vuonna 1988 (HE 66/1988 vp) rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisessä vaiheessa muutettavaksi rikoslain 14:ttä pykälää syyte-oikeudesta, joka koskee pesänkavallusta. Varkaus, törkeä varkaus, näpistys, kavallus, törkeä kavallus ja lievä kavallus ehdotettiin säilytettäväksi virallisen syytteen alaisina. Ehdotetut varkaus- ja kavallussäännökset kattaisivat myös silloisen rikoslain pesänkavaltamisen (L 19.12.1889/39, 30:1), joka on tuolloin ollut asianomistajarikos. Vaikka uuteen lakiin ei ehdotettukaan otettavaksi erillistä pesänkavaltamissäännöstä,

haluttiin säilyttää pesänkavaltamisena rangaistavat teot pääosin asianomistajarikoksina. Muutoksena olisi kuitenkin se, että törkeän varkauden tai törkeän kavalluksen tunnusmerkistön täyttävät pesänkavallustyyppiset teot olisivat ehdotuksen mukaan virallisen syytteen alaisia. (HE 66/1988 vp.)

Esitöiden mukaan pesänkavallukseksi aiemmin katsotut teot pitää nykyisin arvostella ja rangaista lievinä kavalluksina. Jos kyse on tekijän ja asianomistajan läheisen suhteen hyväksikäytöstä, sitä voidaan käyttää rangaistusta ankaroittavana perusteena. Se tarkoittaa sitä, että esinekavalluksessa ja saatavan kavalluksessa käytetään väärin uhrin henkilökohtaisesti tekijälle osoittamaa luottamusta. (Frände ym. 2010, 382.)

Ennen rikoslain kokonaisuudistusta pesäselvittäjällä ei ollut asianomistajan asemaa kuolinpesässä, eikä hän voinut vaatia rangaistusta esimerkiksi pesän varojen kavaltamisesta. Uudistuksen jälkeen pesäselvittäjä voi ilmoittaa viralliselle syyttäjälle teon, joka täyttää luottamushenkilön aseman väärinkäyttämisen tunnusmerkit, ja jos teosta epäillään asianajajaa tai muuta henkilöä, joka on hoitanut väliaikaisena pesänhoitajana kuolinpesän asioita, toiminut perunkirjoituksessa uskottuna miehenä tai määrätty pesäselvittäjäksi tai pesänjakajaksi. (Aarnio & Kangas 2009, 542.)

Virallinen syyttäjä ei voi nostaa syytettä lievistä tai tavallisesta kavalluksesta, jossa rikosentekijänä on kuolinpesän osakas ja kohteena on pesän omaisuus, ellei asianomistaja ilmoita rikosta pantavaksi syytteeseen tai ellei erittäin tärkeä yleinen etu sitä vaadi (Frände ym. 2010, 383).

Uudistuksen jälkeen törkeän varkauden tai törkeän kavalluksen tunnusmerkit täyttävä pesänkavallustyyppinen teko on aina pantavissa syytteeseen, vaikka kukaan pesän osakkaista ei sitä vaatisikaan. Tällöin pesäselvittäjällä on valta käynnistää pesän puolesta rikosprosessi, eikä sillä ole merkitystä, onko teko kohdistunut perittävään hänen elinaikanaan vai vasta kuoltuaan. Selvittäjällä on oikeus käyttää puhevaltaa pesän puolesta myös, jos osakkaat ovat ennen pesäselvittäjän hallinnon alkamista

syyllystyneet velallisen rikokseen rikoslain 39. luvussa tarkoitetulla tavalla. (Aarnio & Kangas 2009, 543.)

2.8 Oikeuskäytäntö

Keski-Suomen poliisilaitokselta kerrottiin, kuinka paljon he saavat tutkintapyyntöjä, jotka liittyvät kuolinpesänhoitoon. Rikoskomisario Olavi Saunamäki (2013) talousrikostutkinnasta kertoi, ettei poliisi tilastoi kuolinpesään liittyviä rikosasioita erikseen. Kuitenkin hän sai selville rikosilmoitusjärjestelmästä muutamia tietoja viime vuosilta. Yleisimmät rikosnimikkeet ovat kavallus, törkeä kavallus ja väärennys. Kavallukset liittyvät väitteisiin, että joku tai jotkut pesän osakkaat ovat kavaltaneet pesän varoja itselleen. Usein myös esitetään erilaisia väitteitä siitä, että jokin omaisuusera kuuluisi pesään mutta on jätetty ilmoittamatta kuolinpesän varoina.

Saunamäki (2013) pystyi selvittämään joitakin epävirallisia lukumääriä. Vuonna 2010 juttuja oli 2, vuonna 2011 oli 4 ja vuonna 2012 oli 4 juttua, joissa kuolinpesä esiintyi asianosaisena. Saunamäki huomauttaa, että kuten lukumääristä voidaan todeta, kuolinpesän jutut ovat todella vähäisiä poliisin työssä. Heille kuitenkin usein tarjotaan erilaisia sotkuisia kuolinpesiä tutkittavaksi, mutta yleensä poliisi ohjaa osapuolia kääntymään asianajajien puoleen, koska lähtökohtaisesti kysymyksessä on siviiliprosessuaalinen juttu.

Jos osakas vie kuolinpesältä varoja, on kyse kavallus-rikosnimikkeestä. Ennen vuotta 1991 puhuttiin pesänkavalluksesta, jos rikos koski kuolinpesää.

Korkein oikeus on vuonna 1940 antanut tuomion pesänkavallus-asiassa, jossa avio-
puolisoiden eron aikoihin miehen isä oli kuollut. Mies oli pyrkinyt asiakirjoja väärentämällä pienentämään naimaosaa. Korkein oikeus tuomitsi hänet jatketusta pesänkavaltamisesta. (KKO:1940-II-60.)

Toisessa oikeustapauksessa kuolinpesän osakas oli väärentämällään valtakirjalla saanut myytyä pesään kuuluvaa omaisuutta ja anastanut saamansa kauppasumman. Korkein oikeus katsoi, että hänen tarkoituksensa oli jo väärennysrikokseen syyllistyessään anastaa rahat ja hylkäsi syytteen pesänkavalluksesta. (KKO:1978-II-66.)

Keski-Suomen käräjäoikeuden alueella ajalla 1.1.2000–30.6.2013 on käsitelty kavalluksia yhteensä 165 kappaletta. Niistä kaksi on koskenut kuolinpesää ja yksi edunvalvontaa. Toinen kuolinpesää koskeva syyte on tuomittu syytteen mukaisesti ja toinen hylätty. Edunvalvontaa koskevassa asiassa tuomittiin syytteen mukaisesti. (Rikosasioiden rikosnimikeraportti 2013.) Lisäksi Keski-Suomen käräjäoikeudessa on käsitelty törkeää kavallusta koskeva tapaus, jossa lakimies on kavaltanut hoitamaltaan kuolinpesältä varoja (Tuomio 11/2079).

Vuonna 2002 Äänekosken käräjäoikeudessa annetussa tuomiossa henkilö on todettu syytteen mukaisesti syylliseksi kavallukseen, kun hän on kuolinpesän omistamalla tilalla asuessaan anastanut tilalta laitteita, koneita ja koti-irtaimistoa ja myynyt ne tuntemattomaksi jääneelle henkilölle (Tuomio 02/278/770).

Vuonna 2003 syytettiin Jämsän käräjäoikeudessa henkilöä siitä, että tämä olisi perusteettomasti nostanut varoja myöhemmin kuolleen naisen tililtä tämän elinaikana. Henkilöllä oli käytössään naisen antama valtakirja, ja hän oli nostanut tililtä varoja. Kuolinpesän osakkaat tekivät asiassa tutkintapyyntö, ja kihlakunnansyyttäjä lähti ajamaan kavallussyytettä. Käräjäoikeus katsoi jääneen näyttämättä, että henkilö olisi nostanut varoja perusteettomasti tai että hän olisi ottanut ne itselleen. Käräjäoikeus katsoi, että oli jäänyt näyttämättä toteen sekin, että hänellä olisi ollut varoja nostessaan kavallusrikoksen edellyttämää anastustahallisuutta. Päinvastoin oli tullut ilmi, että tilin varat olivat karttuneet sinä aikana, jolloin henkilöllä oli ollut oikeus käyttää tiliä. Syytteet häntä kohtaan hylättiin näyttämättöminä. (Tuomio 03/222/716.)

Edunvalvontaan liittyvässä asiassa tytär oli hoitanut laitoshoidossa olleen sairaan äitinsä raha-asioita ja syytteen mukaan anastanut haltuunsa saamiaan varoja sekä

tehnyt nostoja ja tilisiirtoja. Henkilö tunnusti tekonsa esitutkinnassa ja asia käsiteltiin Jyväskylän kärjäoikeudessa vuonna 2007 hänen poissaolostaan huolimatta. Hänen todettiin syyllistyneen kavallukseen syytteessä kuvatulla tavalla. (Tuomio 07/2685.)

Vuonna 2011 Keski-Suomen kärjäoikeudessa käsiteltiin törkeän kavalluksen asiaa, jossa vastaajana oli kuolinpesänselvittäjäksi määrätty lakimies. Hän oli syytteen mukaan anastanut hallussaan olleita kuolinpesän varoja muun muassa siirtämällä rahaa henkilökohtaiselle pankkitililleen ja maksamalla tililtä omia yksityisiä laskujaan. Hän oli käyttänyt varoja yhteensä yli 110 000 euron edestä. Syyttäjä kuvasi tekoa törkeäksi, koska sen kohteena on ollut erittäin arvokas omaisuus, menettely on aiheuttanut tuntuva vahinkoa ja lakimies on käyttänyt hyväkseen erityisen vastuullista asemaansa. (Tuomio 11/2079.)

Kärjäoikeus punnitsi päätöstä antaessaan, onko kyseessä kavallus vai luottamusaseman väärinkäyttö. Oikeus tuli siihen tulokseen, että luottamusaseman väärinkäyttö on toissijainen ja väistyy muiden tapaukseen soveltuvien rangaistussäännösten tieltä. Se katsoi, että jos asianajaja kavaltaa asiakastililtään varoja, sovelletaan vain kavallusta koskevia säännöksiä. Oikeuden mielestä lakimiehellä ei ollut kuolinpesän hoitajana oikeutta lainata kuolinpesän varoja eikä sen puolesta puhunut sekään, ettei lainaamisesta ollut sovittu mitään osakkaiden kanssa. (Tuomio 11/2079.)

Törkeysasteen mittaamista oikeus punnitsi ottaen huomioon varojen suuren määrän ja sen, että teolla oli aiheutettu kuolinpesälle erityisen tuntuva vahinkoa. Lisäksi teossa oli käytetty väärin lakimiehen erityisen vastuullista asemaa kärjäoikeuden määräämänä kuolinpesänhoitajana, jonka tehtäviin kuuluu päämiehen varoista huolehtiminen. Oikeus katsoi, että vastaajan oli pitänyt koulutuksensa ja ammattinsa puolesta ymmärtää tekonsa luonne, sen vaikutukset ja seuraukset. Teko oli myös jatkunut pitkään eikä ollut selitettävissä hetken päähänpistona. Kärjäoikeus tuomitsi lakimiehen 2 vuoden ja 2 kuukauden ehdottomaan vankeusrangaistukseen ja menettämään sotilasarvonsa. (Tuomio 11/2079.)

Itä-Suomen hovioikeus käsitteli vuonna 1982 kavallussyytettä, jossa henkilö A oli hoi-
tanut B:n jakamattomaan kuolinpesään kuulunutta maatilaa ja nostanut lesken C
suostumuksella pankkitililtä B:n perillisille tarkoitettuja metsänmyynnistä saatuja
varoja. Koska ei voitu näyttää, että A olisi oikeudettomasti käyttänyt varat omiin tar-
koituksiinsa, syyte kavalluksesta hylättiin. (PÄ-1890/81.)

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on vuonna 2009 käsitellyt niin sanottua Knaster-
tapausta, joka liittyi oikeudenkäynnin keston. Se koski alun perin tapausta, jossa
valittaja ei ollut ilmoittanut kaikkia pesän ulkomaisilla tileillä olevia varoja perunkir-
joituksessa. Häntä vastaan nostettiin syyte, jonka mukaan hän oli anastanut pesälle
kuuluvia varoja. Käräjäoikeus totesi hänet syylliseksi. Hovioikeus hylkäsi myöhemmin
valittajan valituksen pitäen käräjäoikeuden tuomion ennallaan ja totesi näytön osoit-
tavan, että valittajan oli tarkoitus jakaa rahat kuolinpesän osakkaille veroviranomais-
ten tietämättä. Korkein oikeus ei myöntänyt valituslupaa. (Knaster-tapaus 2009.)

3 Tutkimuksen toteutus ja teemat

Kanasen (2010, 41) mukaan kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimusote soveltuu par-
haiten, jos ilmiöstä ei ole tietoa, teorioita tai tutkimusta, jos halutaan saada ilmiöstä
syvällinen näkemys, luodaan uusia teorioita ja hypoteeseja, käytetään triangulaatiota
tai halutaan ilmiöstä hyvä kuvaus.

Laadullinen tutkimus ei ole täysin arvovapaata. Objektiivisuus on kuitenkin tärkeää
missä tahansa tutkimuksessa: omia uskomuksia, asenteita eikä arvostuksia saa se-
koittaa tutkimustuloksiin. Laadullisessa tutkimuksessa objektiivisuus syntyy subjektiiv-
isuuden tiedostamisesta eli siitä, miten tutkimuksen eri vaiheissa pitäisi toimia. (Ka-
nanen 2008, 28.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa käytetään tutkimusmetodeina havainnointia, teksti-
analyysia, haastattelua ja litterointia. Havainnoinnilla pyritään ymmärtämään toista

kulttuuria. Tekstianalyysia käytetään siten, että sillä pyritään ymmärtämään kulttuurin jäsenten käyttämiä kategorioita. Haastattelu on avointen kysymysten esittämistä valituille yksilöille tai ryhmille. Litterointia eli puhtaaksikirjoittamista käytetään sen ymmärtämiseen, kuinka tutkimukseen osallistujat organisoivat puheensa tai kirjoituksensa. (Metsämuuronen 2008, 14.)

Yksi laadullisen tutkimuksen tiedonhankintatavoista on tapaustutkimus eli case study. Tapaustutkimuksessa tutkittavasta tapauksesta pyritään kokoamaan monipuolisesti ja monella tavalla tietoja. Tavoitteena on ymmärtää ilmiötä entistä syvällisemmin. (Metsämuuronen 2008, 16–17.)

Laadullisen tutkimuksen aineistonhankinnan metodeja eli välineitä ovat haastattelu, tarkkailu ja kirjallisen materiaalin käyttö. Haastattelulle on kuvaavaa vuorovaikutustilanne, jolle on tyypillistä se, että haastattelu on ennalta suunniteltu eli haastattelija on ennalta tutustunut tutkimuksen kohteeseen sekä käytännössä että teoriassa, haastattelija ohjaa haastattelun kulkua, se on tutkijan ja tutkittavan vuorovaikutusta sekä luottamuksellista. Haastattelu sopii metodiksi esimerkiksi silloin, kun halutaan tulkita kysymyksiä tai täsmentää vastauksia, tutkimuksen luotettavuus voidaan tarkistaa muilla keinoilla, tutkitaan intiimejä tai emotionaalisia asioita, kartoitetaan tutkittavaa aluetta tai halutaan kuvaavia esimerkkejä. (Metsämuuronen 2008, 37–39.)

Teemahaastattelussa tutkittavaa ilmiötä lähestytään eri kulmista eli teemoista. Niillä tarkoitetaan aihealueita, joista keskustellaan ja joilla halutaan saada selvyyttä vieraseen ilmiöön. Haastattelu voidaan suorittaa yksilö- tai ryhmähaastatteluna. (Kananen 2010, 53.) Kananen (2010, 53) mukaan yksilöhaastattelut antavat tarkempaa ja luotettavampaa tietoa, mutta monien haastattelujen litterointi, analysointi ja tulkinta vievät paljon aikaa. Teemahaastattelun tekniikka etenee yleisistä kysymyksistä yksityiskohtaisempiin aiheisiin (Kananen 2010, 55).

Haastateltavat valitaan sen perusteella, ketä ilmiö koskettaa tai ketkä tietävät ilmiöstä eniten. Laadullisessa tutkimuksessa on vaikea määritellä etukäteen haastateltavi-

en määrää. Niinpä henkilöitä haastatellaan niin kauan, kunnes vastaukset alkavat toistaa itseään, eli tulokset saturoituvat. Tämä tarkoittaa tilannetta, jossa uusi haastateltava ei enää tuo uutta tietoa ilmiön ymmärtämiseen. Saturaaation huomaaminen edellyttää, että kerättyä tietoa analysoidaan jatkuvasti, jotta tiedetään, milloin tietoa on riittävästi. (Kananen 2010, 54.) Sama koskee materiaalin keräämistä. Materiaalia kerätään niin kauan ja paljon, kuin sitä tarvitaan ”totuuden paljastamiseksi” (Kananen 2008, 38).

Tämän opinnäytetyön tutkimusongelma oli senkaltainen, ettei siihen voinut saada selvyyttä pelkällä kvantitatiivisella eli määrällisellä tutkimuksella. Yksi mahdollisuus olisi ollut tehdä ensin kvantitatiivinen tutkimus, esimerkiksi valtakunnallinen kysely, ja sen jälkeen syventää vastauksia kvalitatiivisella tutkimuksella, esimerkiksi paikallisten asianajajien haastatteluilla. Nyt tutkimuksessa päädyttiin hyödyntämään teemahaastatteluja ja tapaustutkimusta, koska tutkimusongelma vaati tarkempaa tutustumista, johon haastattelut sopivat parhaiten. Materiaali alkoikin saavuttaa kylläisyysasteen kolmen haastattelun jälkeen, ja loput lähinnä tukivat aiempia tietoja. Teemahaastattelun etuna on, että siinä on mahdollisuus saada nopeasti tarkentavia vastauksia ja kuvaavia esimerkkejä haastateltavilta.

Tutkimus toteutettiin ajalla kesäkuu 2013–marraskuu 2013 tekemällä teemahaastatteluja ja hyödyntämällä tutkijan omia kokemuksia pesänselvityksestä puolentoista vuoden ajalta asianajosihteerinä. Lisäksi tutkija sai paljon taustatietoa työharjoitteluaikanaan Keski-Suomen käräjäoikeudessa syksyllä 2013 keskustelemalla tuomareiden kanssa, tulkitsemalla tilastoja ja lukemalla tuomioita.

Tutkimukseen haastateltiin kolmen jyvaskyläläisen asianajotoimiston asianajajaa ja yhden toimiston asianajosihteeria sekä toimeksiantajaa. Toimistot valikoituivat sillä perusteella, että ne hoitavat jäämistöoikeudellisia asioita. Lisäksi heille sopi haastattelu. Yksilöhaastattelut toteutettiin kesäkuussa ja loka-marraskuun vaihteessa 2013. Haastattelujen aikana selvisi, että kyseiset henkilöt ovat hoitaneet pesänselvityksiä ja

perinnönjakoja vuosikausia, joten heidän kokemuksensa vaikuttavat luotettavilta ja totuudenmukaisilta.

Haastatellut esitellään nimettömästi henkilöinä A, B, C, D ja E. Heitä ei haluttu eritellä ammattinsa mukaan, kuka on sihteeri ja kuka asianajaja, koska he kaikki pystyivät antamaan tasapuolisesti ja luotettavasti tietoa toimistonsa toiminnasta. Toki asianajajalla on paremmin juridiikka hallussa, mutta sihteeri tuntee usein parhaiten käytännön työt.

Teemahaastattelu tuntui luonnolliselta tavalta lähestyä ongelmaa. Sen avulla pystyttiin vapaamuotoiseen keskusteluun haastateltavien kanssa. Haastatelluille esitettiin pääosin samat kysymykset, joskin järjestys vaihteli keskustelun luonnollisen kulun mukaan ja uusia kysymyksiä syntyi keskustelun lomassa vastausten perusteella. Vastaukset kirjoitettiin suoraan tietokoneelle haastateltavan puhuessa, ja haastattelu litteroitiin vielä saman päivänä aikana. Tutkimuksen luotettavuuden takaamiseksi ja väärinkäsitysten poistamiseksi haastateltava sai lukea tekstin ja kommentoida sitä.

Litterointi tarkoittaa erilaisten tallenteiden muuttamista kirjalliseen muotoon. Teemahaastatteluaineisto kirjoitetaan tekstimuotoon mahdollisimman sanatarkasti. Litteroinnin tasoja on kolmenlaisia. Sanatarkka litterointi on tarkin tapa, jossa jokainen äänenpainokin on kirjattu ylös. Yleiskielisessä litteroinnissa teksti on muunnettu kirjakielelle. Propositiotasolla kirjataan vain sanoman ydinsisältö ylös. (Kananen 2010, 58–59.)

Haastattelut litteroitiin propositiotasoisesti, koska äänityslaitteita ei ollut käytettävissä. Vastaukset kirjattiin suoraan tietokoneelle ja kirjoitettiin myöhemmin kokonaisiksi lauseiksi. Tärkeintä oli saada vastausten asiasisältö selville ja tallennettua, joten tarkempaa litterointia ei tehty.

Metsämuuronen (2008, 48) toteaa, että laadullisessa tutkimuksessa aineiston kerääminen ja analysointi tapahtuvat yleensä vähintään osittain yhtä aikaa. Analysoita-

essa tutkimusaineisto järjestetään siihen muotoon, että sen perusteella tehdyt johtopäätökset voidaan siirtää yleiselle tasolle.

Sisällönanalyysin vaiheita Syrjäläisen mukaan ovat tutkijan herkistyminen eli tutkija tuntee aineiston ja keskeiset käsitteet perusteellisesti teorian perusteella, aineiston sisäistäminen ja teoretisointi, aineiston karkea luokittelu keskeisiin teemoihin, tutkimusongelman täsmentäminen, ilmiöiden esiintymistiheyden toteaminen, ristiinvalidiointi sekä johtopäätösten tekeminen ja tulkinta (Metsämuuronen 2008, 50). Hyvä tekstianalyysi hyödyntää diskurssianalyysin peruskysymyksiä: kuka sanoi ja mitä ja miksi, mitä tarkoitti, mihin pyrki ja keneen pyrki vaikuttamaan (Metsämuuronen 2008, 53).

Haastattelujen edetessä huomattiin jo toisen ja kolmannen haastattelun aikana, että kommentit alkoivat toistaa itseään, ja saturaatio saavutettiin viimeistään neljännen haastattelun aikana. Kaksi viimeistä haastattelua antoivat kuitenkin hyviä esimerkkejä ja tarkennuksia joihinkin asioihin.

Yksi laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmä on teemoittelu, joka sopii teema-haastatteluaineiston analysointiin. Siinä on kyse luokittelusta yleisellä tasolla. Teemahaastattelussa haastattelut toteutetaan teemoittain, mutta aineistosta saattaa nousta uusiakin aiheita. Teemoittelussa kootaan kunkin teeman alle haastatteluista ilmi tulleet seikat. (Kananen 2008, 91.)

Teemahaastattelujen teemoina olivat asiakkaan yhteydenotto, toimenpiteet pesänselvityksessä ja seuraukset. Haastatteluissa tuli vastaan muitakin teemoja, jotka on kerätty isommiksi kokonaisuuksiksi. Tekstiä analysoitaessa materiaali jaoteltiin pääteemojen mukaan ja sen sisällä vielä pienempiin kokonaisuuksiin.

Havainnointia hyödynnettiin case-tutkimuksen avulla. Tutkija käytti haastattelujen rinnalla omia kokemuksiaan asianajosihteerinä avustaessaan asianajajaa pesänselvityksissä.

3.1 Teema 1: Asiakkaan yhteydenotto

Ensimmäinen teema koski asiakkaan yhteydenottoa. Tässä osiossa haluttiin selvittää, kuka ottaa yhteyttä asianajajaan ja miksi. Lisäksi selvitettiin, mitä henkilön kannattaa huomioida tullessaan kuolinpesän osakkaaksi. Tämä osio oli tutkimuksen kannalta merkittävä, koska sen tarkoituksena oli selvittää syitä siihen, miksi pesänselvittäjää tarvitaan.

Haastatteluista selvisi, että yleensä asiakas ottaa yhteyttä johonkin toiseen juristiin ensin. Tämä selvittää asian laadun ja ottaa yhteyttä toiseen juristiin asiakkaan puolesta tiedustellakseen kiinnostusta ja suostumusta pesänselvittäjän tehtäviin. Pesänselvittäjän ja -jakajan pitää olla esteetön hoitamaan tehtäväänsä puolueettomasti, joten hän ei saa tietää etukäteen pesän tilanteesta mitään eikä tuntea pesän osakkaita.

Syyt

Haastatteluista selvisi useita syitä siihen, miksi kuolinpesässä tarvitaan ulkopuolista pesänselvittäjää. Syitä oli kolmenlaisia: velkaan liittyvät ongelmat, riidat ja jokin erikoisuus, josta osakkaat eivät selviä ilman ulkopuolista, juridista apua.

Ensinnäkin tärkein pesänselvittäjän tehtävä on velkojen maksu ja pesän jakokuntoon saaminen. Joskus pesä voi olla niin velkainen, että osakkaiden on parempi turvautua juristin apuun kuin yrittää hoitaa pesää itse.

Riitoja on varmasti niin monenlaisia kuin on osakkaita ja kuolinpesiäkin. Osakkailla voi olla pesän hallinnasta, omaisuuden arvostamisesta tai jaosta erimielisyyksiä. Riitoja saattaa syntyä velkojen selvittelystä, velkavastuista ja omistussuhteista. Asioiden hoitajaa kohtaan saattaa vallita epäluottamus, tai yhteishallinto, joka vaatii yksimielisyyttä kaikesta, ei vain toimi. Haastatteluilla oli sellainen käsitys, että usein taustalla

voi olla kymmeniäkin vuosia kestäneet ihmissuhteisiin liittyvät ongelmat, jotka tulevat kuolinpesävaiheessa esiin.

C mainitsi erikseen, että esimerkiksi pankkien lakimiehet tekevät kyllä osituksia ja pesänjakoja, mutta jos asia on vähänkin riitainen, se siirretään asianajajalle.

Riitaiset pesät ovat yleensä sellaisia, joissa lapset riitelevät, vaikka ei varsinaisesti edes olisi todellista aihetta riidellä. Silloin riidellään jostain muusta kuin rahasta, osa-puolten välillä on kaunaa jostain syystä, henkilökohtaisia syitä vuosienkin takaa.

C kertoo esimerkin pesästä, jossa oli yli 70-vuotiaita veljiä ja sisko, jotka riitelivät 40-luvun asioista: kuka sai jouluna lahjoja enemmän, kuka teki enemmän töitä, suosiko isä ja niin edelleen.

Tutkijan oman kokemuksen mukaan kahdessa kuolinpesässä, joiden hoidossa hän on avustanut, epäiltiin pesää hoitanutta osakasta siitä, ettei hän olisi hoitanut tehtäviään oikein tai rehellisesti. Koska toista pesää hoitanut osakas tiedotti muita osakkaita huonosti eikä laajaa omaisuutta saatu myytyä, alkoivat välit kiristyä.

Suurimpia ongelmia on E:n kokemuksen mukaan juuri varojen käyttö jo vainajan elinaikana, jolloin epäilykset saattavat johtaa riitoihin.

Tyypillisimmin kyseessä ovat iäkkäät vanhemmat, joista toinen on kuollut jo vuosia, jopa vuosikymmeniä sitten, ja leski on elänyt yhdessä perillisten kanssa jakamattomassa pesässä. Pöytäkirjoja ei ole tehty, vuositelejä ei ole tarkastettu eikä muutoinkaan seurattu tapahtumia, kunnes leski vähän dementoituu, ja joku pesän osakkaista alkaa aktiivisesti hoitaa pesän ja mummon asioita. Loput perilliset, yleensä kauempana asuvat, luulevat, että lesken ja pesän rahoja on siirretty muiden taskuun ja että niitä on muutoin hävinnyt.

Pesässä saattaa olla jotain erikoista, jota ei pystytä itse hoitamaan. Tällainen tilanne on vaikkapa, jos mukana on vajaavaltaisia osakkaita. Testamenttimääräykset saattavat olla niin erikoiset, ettei niitä voi hoitaa ilman lakia tuntevaa, ulkopuolista selvittäjää, tai pesällä on niin paljon omaisuutta, että sen jaosta ei selvitä yksin.

Ulkopuolisen pesäselvittäjän hankinnalla pystytään välttämään tiettyjä viranomaislupia, esimerkiksi maistraatin lupia, jos kuolinpesässä on alaikäisiä osakkaita. Toki joskus on ihan riidattomiakin pesiä, joissa tarvitaan vain oikeudellista apua.

Yhdessä pesässä, jossa tutkija on avustanut, laajat metsä- ja maaomaisuudet haluttiin pitää pesäselvittäjän hallinnossa, koska pesässä oli alaikäisiä osakkaita.

Haastateltavien kokemuksena on ollut, että usein pesää on jo yritetty hoitaa keskenään parikin vuotta, ennen kuin se siirtyy asianajajalle. Tämän takia asiat ovat jo aika sotkuisia, kun pesäselvittäjää haetaan.

Osakkaana otettava huomioon

Haastatteluissa ilmeni kolmenlaisia seikkoja, joihin osakkaan kannattaa kiinnittää huomiota tullessaan kuolinpesän osakkaaksi. Ensinnäkin hänen pitää selvittää asemansa kuolinpesässä, toisekseen pitää yllä sovittelevaa ilmapiiriä sekä antaa juristille työrauha.

Ensimmäisenä kannattaa perukirja tarkistaa: mitkä ovat pesän velat ja omaisuus ja onko tapahtunut jonkun perillisen parempaa kohtelua ilman syytä. Perukirja laaditaan perintöverotuksen toimittamiseksi, mutta se on kuitenkin aina perinnönjaon lähtökohta. Mitä yksityiskohtaisempi ja tarkempi perukirja on, sen selkeämpää on, mitä pesään kuuluu ja sen vähemmän pesäselvittäjällä on tehtävää. Jos pesässä on varallisuutta, joka on tarkoitus myydä heti tai pian perinnönjaon jälkeen, perukirjaan merkittävä arvo on syytä olla mahdollisimman tarkasti käypä arvo.

E suosittelee jakamattomassa pesässä pitämään vuosikokouksen, jossa tarkastetaan pesän varojen hoito, onpa niitä hoitanut yksi osakas, leski tai joku muu, tarkastetaan kuitit ja selvitetään epäselvyydet sekä sovitaan, miten seuraavana vuonna menettellään. Kaikista merkittävimmistä toimista, kuten suuremmista kaupoista, olisi syytä tehdä pöytäkirjat ja selkeät päätökset.

Osakkaan kannattaa pyrkiä välttämään voimakkaita kannanottoja ja perustella kantansa mutta pitää yllä sovittavaa mieltä muiden osakkaiden kanssa. Jos välit ovat menossa tai jo menneet huonoiksi, suositeltavaa on hankkia ulkopuolista apua. C:n mielestä alle 1 000 euron summista, koti-irtaimistosta tai muista pikkuasioista ei kannata edes alkaa riidellä. Hän suosittaa pyrkimään kohtuulliseen sovintoon.

D pitää tärkeänä sitä, että osakas pyrkii omissa toimissaan olemaan rehellinen ja ymmärtää sen, ettei tasapuolisessakaan jaossa pystytä tasaamaan ihan kaikkea, mitä on joskus elinaikana annettu.

Kaikki haastatellut huomauttivat, että kannattaa pyrkiä välttämään turhaa riitelyä, sillä mitä enemmän pesäselvittäjälle tulee väitteitä ja selvityspyyntöjä, sitä enemmän selvittäminen maksaa, mikä taas vähentää jokaisen jako-osuutta. Jos yksittäinen osakas haluaa jonkun asian selvitettäväksi, hän joutuu vastaamaan kuluista yksin.

Juristille toivottiin myös työrauhaa. Jotta selvittäjä pystyisi antamaan tarvittavat selvitykset, hänen on saatava kaikki asiakirjat käyttöönsä.

Ennakointi

Haastatellut B ja D huomauttivat ennakkoinnin tärkeydestä. On hyvä suunnitella jo etukäteen perinnönjakoa, tehdä testamentti, miettiä edunvalvontaa ja mennä naimisiin, etenkin jos on pieniä lapsia.

Itse tehdyt testamentit saattavat olla katastrofaalisia, jos ne on tehty väärin, joten sen teossa ei kannata säästää. Testamenttia tehdessä pi-

tää ymmärtää, mitä se tarkoittaa käytännössä ja miksi kannattaa yli-päättänsä tehdä.

Avioehtosopimus taas saattaa olla jopa epäedullinen pitkän avioliiton jälkeen, koska kaikki omaisuus saattaa mennä lapsille, kun muuten osa jäisi myös leskelle, ja tällä taas on verotuksellisia vaikutuksia.

D sanoo, että monessa riidassa usein auttaisi, jos perittävä olisi tehnyt hyvin laaditun testamentin, jossa avoimesti kerrotaan, jos tasajaon periaatteesta on haluttu poiketa, ja miten siitä on poikettu niin elinaikaisin luovutuksin kuin testamenttimääräyksin. Lakiosaoikeus ja avio-oikeuden vaikutus tulee aina ottaa huomioon, kun omaisuudesta määrätään testamentilla.

Yhteenveto

Velkaan tai omaisuuteen liittyvät ongelmat ovat usein ammattitaitoiselle juristille helpompia kuin maallikolle. Apua on hyvä pyytää jo hyvissä ajoin, ennen kuin osakkaiden välit menevät huonoiksi. Jos pesä sisältää jotain niin erikoista, että on parempi pyytää apua, se kannattaa tehdä. Ulkopuolisen, lakia tuntevan ammattilaisen avulla taataan se, että pesä saadaan jaettua tasapuolisesti ja laillisesti.

Jos pesän osakkaat ovat jo riitaantuneet keskenään eikä vaadittavaan yksimielisyyteen yhteishallinnossa päästä, on parempi turvautua jälleen ulkopuoliseen selvittäjään. Osakkaiden pitäisi yrittää pitää yllä sovitteluvaa asennetta eikä riidellä turhasta.

Haastatteluissa ilmeni myös ennakkoinnin tärkeys, eli jo elinaikanaan voi tehdä hyviä tai huonoja määräyksiä omaisuudestaan. Joissakin tapauksissa kirjallisesti tehty dokumentti vainajan toivomuksista, määräyksistä tai elinaikaisista luovutuksista vähentäisi riitelyä huomattavasti.

3.2 Teema 2: Toimenpiteet

Toinen teema koski toimenpiteitä, joita pesänselvityksen aikana toimistossa tehdään. Tässä osiossa haluttiin selvittää tutkimuksen toinen tärkeä seikka: mitä tehtäviä asianajosihteerit tekevät tai voisivat tehdä toimistossa avustukseksi asianajajaa parhaalla mahdollisella tavalla.

Haastatteluissa selvisi, että jos kyseessä on iso pesä, jossa on paljon rahaa ja muuta omaisuutta, voi mukana olla muitakin asianajajia, ja saattaa kestää joskus pitkäänkin selvittää pesä. Esimerkiksi C:llä oli päämies pesässä, jonka selvitys kesti 8 vuotta. Siinä toinen veli oli ottanut omatoimisesti pesästä rahaa. Lopulta päästiin sopuratkaisuun, ja C:n päämies sai isomman osuuden maatilasta ja toisen veljen saama hyöty katsottiin ennakoperinnöksi.

Yleensä pesänselvitys kestää yhdestä kuukaudesta pariin vuoteen. B:llä on yhden pesän selvittäminen kestänyt jo 10 vuotta, mutta siinä osakkaat ovat erikseen halunneet pesänselvittäjän hallinnoivan suurta omaisuutta edelleen. Pesänselvitys jatkuu, kunnes jako saa lainvoiman. Perinnönjakoa saatetaan moittia korkeimpaan oikeuteen asti, jolloin pesänselvittäjä saattaa joutua hallinnoimaan pesää useita vuosia. Vainajalla saattaa myös olla ehdollisia vastuita, esimerkiksi takausvastuu, ja on otettava huomioon, realisoituuko se maksettavaksi vai ei. Siitä on neuvoteltava velkojan kanssa. Pitkittäviä syitä ovat myös kuolinpesän oikeudenkäynnit, esimerkiksi rikosprosessi.

Tehtävät

Haastateltavat korostivat, että pesänselvittäjän tärkein tehtävä on selvittää pesän varat ja velat ja maksaa velat pois. Joskus velkojia joutuu selvittämään käräjäoikeuden jätettävän julkisen haasteen avulla. Omaisuuden pitää olla selvillä ja velat maksettuina, ennen kuin pesä jaetaan.

Haastatteluissa ilmeni, että on melko yleistä, että varojen käyttö halutaan selvittää jo ajalta ennen kuolemaa. Pankin tiliotteista voidaan selvittää esimerkiksi, mihin rahaa on käytetty ja onko ollut sellaista omaisuutta, jota ei enää ole.

Pesänselvittäjän on pidettävä pesän varat erillään omista ja toimiston varoista, joten esimerkiksi B avaa aina pesälle oman pankkitilin.

Pesänselvittäjän pitää ottaa pesä haltuunsa varmistamalla, että omaisuus on turvallisesti hallinnassa joko määräyksen nojalla tai sopimalla, kuka omaisuutta pitää hallinnassaan. Lisäksi pitää varmistaa, että omaisuus on vakuutettu. B huomauttaa, että kaikissa toimissa saattaa tulla virheitä, joten asianajajalla pitää olla vastuuvakuutus siltä varalta. Esimerkiksi hän mainitsee tilanteen, jossa omaisuus jäisi vakuuttamatta ja sattuisi tulipalo.

On pesänselvittäjän vastuulla, että omaisuus on turvassa, velat maksetaan ja verot hoidetaan ajallaan, ettei tule viivästyskuluja, ja että tarpeelliset ilmoitukset tehdään oikeisiin paikkoihin.

Tämän jälkeen hankitaan kaikki tarvittavat asiakirjat ja ilmoitetaan pankkiin hallinnoinnista. D:n toimistossa sihteeri laatii pankeille ja verottajalle ilmoituksen tilanteesta. Sitten järjestetään tilinkäyttöoikeudet selvittäjälle, tarkistetaan suoraveloitukset, ilmoitetaan yhteystietojen muuttumisesta, avataan nettipankkitunnukset, tarkistetaan tallelokerot ja hankitaan tilitapahtumatiedustelu kuolinpäivästä eteenpäin.

On tärkeää lähettää käräjäoikeuden päätös pesänselvittäjän määräämisestä tiedoksi osakkaille mahdollisimman nopeasti. Samalla voidaan jo tiedustella sopivaa kokousajankohtaa osakkailta. Kun kokousajankohdasta on päästy yksimielisyyteen, kutsuun liitetään mukaan esityslista, jotta jokainen osaa valmistautua käsiteltäviin asioihin.

D:n haastattelusta tuli ilmi, että hänellä on tapana informoida osakkaita nopeasti. Laajassa tiedotteessa ilmoitetaan, mitä tulee tapahtumaan, missä aikataulussa, mitä

osakkaan pitää tehdä ja niin edelleen. D on todennut, että tällä tavalla poistetaan epätietoisuutta. Samalla hän pyytää toimittamaan selvitykseen liittyvät asiakirjat ja jakoon liittyvät vaatimukset etukäteen. Näiden perusteella hän pitää eräänlaisen kirjallisen valmistelun ja laatii yhteenvedon ensimmäiseen kokoukseen. Siitä selviää helposti, mistä on riitaa, ja se myös jäsentää kokouksen kulkua.

Kokouksessa käydään läpi pesän tilanne ja selvitetään väitteitä. Joskus kokouksessa myös kuullaan todistajia todistelutarkoituksessa, jolloin todistukset nauhoitetaan ja kirjataan pöytäkirjaan. Kokouksen jälkeen lähetetään pöytäkirjat osakkaille.

Koska usein määrätään sama henkilö pesänselvittäjäksi ja perinnönjakajaksi, hän hoitaa osituksen ja perinnönjaon samaan aikaan selvityksen kanssa. Osiot hoidetaan usein samalla asiakirjalla. Ylivelkainen pesä on laitettava konkurssiin, jos kukaan ei ota velkoja vastattavakseen tai jos velkaa on liikaa. Silloin omaisuus realisoidaan, ja kuolinpesää hoidetaan kuin konkurssipesää. B huomauttaa, että selvittäjä ja jakaja tarvitaan erityisesti, kun kuolinpesässä on osakkaana alaikäinen lapsi, ettei lapsi joudu velkavastuuseen.

Sihteerin tehtävät

Haastatteluissa ilmeni, että kokenut sihteeri pystyy tekemään aika pitkälle valmiiksi asiakirjoja ja selvittelemään asianajajan puolesta tilejä, omaisuutta ja velkoja. C:n mielestä niitä oppii kyllä tekemään, jos on kyky oppia. Parhaimmillaan sihteeristä on paljon apua asianajajalle.

D sanoo, että heillä pyritään delegoimaan tehtäviä sihteerille oman ajan säästämiseksi. Toki kaikki tarkistetaan, koska asianajajahan niistä on lopulta vastuussa. Toimet ovat kuitenkin rutiiniluontoisia sihteerillekin, kun niitä on tehnyt vuosia.

Eryteisesti sihteerille oli annettu tehtäväksi valmistella pesän omaisuutta ja velkoja, hoitaa vakuutukset kuntoon, järjestellä pankkiasiat, maksaa pesän velkoja, selvittää

ajoneuvoasioita ja huolehtia käytännön töistä. Jos omaisuutta pitää myydä, sihteeri huolehtii käytännön myyntityöstä eli vaikkapa yhteydenpidon kiinteistönvälittäjään.

Pitää homman kasassa.

Tutkijan omat toimet kuolinpesässä alkoivat, kun asianajaja oli käräjäoikeuden päätöksellä määrätty pesänselvittäjäksi. Ensimmäiseksi hän teki normaalit kirjaamistoi-
met asiakastieto-ohjelmaan. Sen jälkeen hän lähetti pankeille ilmoituksen päätöksestä, jotta kukaan ei pääse käyttämään tilejä luvatta.

Seuraavaksi tutkija kävi läpi asianajajan saamat asiakirjat, jaotteli ne kokonaisuuksittain ja etsi ”jotain tärkeää”. Hän alkoi kirjata tapahtumia tiliotteilta taulukkolaskenta-ohjelmaan vuosittain ja tileittäin. Näin oli helpompi nähdä nopeasti kokonaisuus siitä, mihin pesän varoja oli käytetty ja mistä varoja oli tullut. Tiliotteet kuitteineen hän mapitti omiin kokonaisuuksiinsa.

Kokouksen jälkeen tutkijan toimiin kuului vielä pöytäkirjan puhtaaksikirjoittaminen ja lähettäminen osakkaille sekä muiden kokouksessa sovittujen asioiden hoitaminen loppuun.

Asiakirjahallinta on sihteerin tärkeimpiä tehtäviä. Hän luetteloi omaisuuden, laatii esityslistat, kirjeet ja pöytäkirjaluonnokset kokouksiin ja luonnostelee perukirjat ja testamenttien tiedoksiantoilmoitukset sekä selvittää tarvittaessa pesävarojen käytön ennen kuolemaa.

Selvittelyn loppuvaiheessa sihteeri yleensä lopettelee pesät tekemällä tilityksen siitä, mitä menoja on ollut pesänselvityksen aikana.

Psykologiaa

Kaikki haastateltavat korostivat, että pesänselvittäjän pitää olla puolueeton ja esteettömän hoitamaan tehtävää. Heidän mielestään joskus jo se, että ulkopuolinen henkilö kuuntelee, saattaa auttaa ongelmien ratkeamisessa.

Haastattelut ja tutkijan omatkin kokemukset tukevat sitä, että järjestyksen ylläpito kokouksissa on yksi merkittävä pesänselvittäjän tehtävä, erityisesti riitaisissa pesissä. Pesänselvittäjä ulkopuolisena henkilönä pystyy paremmin pitämään kokouksissa ja tapaamisissa järjestystä yllä ja jakamaan puheenvuorot, jolloin kunkin mielipiteet saadaan paremmin esille. Kokouksissa hän saattaa joutua pitämään tiukkaa linjaa, jotta keskustelu pysyy asiallisena. Toisaalta jollekin voi olla helpompaa puhua kahden kesken selvittäjän kanssa.

Pesänselvittämisen psykologiset vaikutukset tulivat ilmi kaikista haastatteluista. On tärkeää, ettei juristi ota kantaa väitteisiin prosessin aikana, kuuntelee vain. Hänen on tärkeää asettua osakkaan asemaan, puhua selkokieltä, rauhoitella. Usein osakkailla voi olla hämmentynyt olo, mikä vaatii taitoa käsitellä.

Pesänselvittäminen ja perinnönjako ovat usein enemmän psykologiaa kuin juridiikkaa.

Pesänselvittäjä ei saa provosoitua, vaan pitää ymmärtää, että asia on näille ihmisille vaikea.

Toisen osakkaan toisista antamat kannanotot pitää muokata sopivamiksi eikä välittää sellaisinaan muille.

Henkilökohtaiset kokemukset vuosienkin takaa voivat viedä ihmisiltä suhteellisuudentajun kokonaan.

Osakkaiden informointi on myös tärkeää, ja jos riita meinaa jatkua, on hyvä muistuttaa, kannattaako sitä jatkua. D mainitsee erikseen, että hän pyrkii tiedottamaan osakkaita hyvin ja laajasti, koska usein suurin riitaisuuden ja tyytymättömyyden aihe on se, ettei saa tarpeeksi tietoa. Nykyään tiedottaminen on sähköisesti helppoa. Hän haluaa kertoa, mitä tulee tapahtumaan ja miksi käsittely on kestänyt, jos on kestänyt pitempään kuin on arvioitu tai osakkaat ovat toivoneet. Isoissa pesissä, joissa on paljon hallinnoitavaa omaisuutta, hän pyrkii pitämään osakkaat ajan tasalla siitä, miten

omaisuuden arvo on kehittynyt eli lähettää eräänlaisia väliraportteja. Periaate on kuitenkin, että tiedotetaan järkevästi silloin, kun aihetta on.

Yhteenveto

Pesänselvittäjän toimet ovat moninaiset, mutta liittyvät lähinnä omaisuuden hallintaan ja selvittämiseen, jotta velat voidaan maksaa ja omaisuus saadaan jaettua. Tämän lisäksi pesänselvittäjän pitää olla psykologisesti taitava ja ymmärtää osakkaiden olevan hankalassa tilanteessa, jossa he tarvitsevat henkistä tukea. Pesänselvittäjän pitää olla sovitteleva ja puolueeton saadakseen riidat ratkeamaan. Tiedottamisen merkitystä ei sovi tässäkään yhteydessä väheksyä.

Sihteeri hoitaa enemmän käytännön töitä ja huolehtii taustalla, että kaikki toimii.

Hänen vastuullaan on muun muassa asiakirjahallinta ja selvitysten tekeminen, mikä vapauttaa asianajajan aikaa muille töille.

3.3 Teema 3: Seuraukset

Kolmas teema sisälsi toimenpiteiden selvittämisen tilanteissa, joissa kaikki on mennyt hyvin, ja tilanteissa, joissa on löytynyt epäselvyyksiä. Tässä osiossa haluttiin selvittää, tapahtuuko kuolinpesissä vilppiä, esimerkiksi kavalluksia, miten usein ja miten ne hoidetaan.

Ratkaisu

Haastatellut toteavat, että pesä saadaan kyllä selvitettyä ennemmin tai myöhemmin, juridisesti ainakin, mutta ei aina osakkaan ajatusten mukaan. Koska pesänselvittäjä on aloittanut työnsä puolueettomana, hän saattaa joutua tekemään päätöksiä, jotka eivät kaikkia osapuolia miellytä.

Pesänselvittäjän ja -jakajan ratkaisu- ja toimivalta on niin laaja, että valtaosassa selvituksesta juristit saavat sovinnon aikaan. Lopuissakin he saavat annettua sellaisen ratkaisun, ettei tarvitse mennä oikeuteen riitelemään.

Useimmiten kun asiaan saadaan joku ratkaisu ulkopuoliselta, tyydytään siihen, vaikkei siihen ihan tyytyväisiä oltaisikaan.

Tutkijan oman kokemuksen mukaan kokouksessa päästiin sopuun osakkaita askarruttaneista asioista. Tuntui, että osakkaat olivat helpottuneita, että puolueeton henkilö sai asiat vihdoinkin selvitettyä ja että he ylipäättänsä saivat tietoa, josta olivat aiemmin jääneet paitsi.

Kun velat on maksettu, eikä enää ole avoimia asioita kesken, pesänselvittäjä antaa tilityksen osakkaille siitä, mistä jakokelpoinen omaisuus muodostuu. Jos osakas on saanut jotain ennen vainajan kuolemaa, se oletetaan ennakkoperinnöksi, jolloin katsotaan, ettei häntä ole suosittu. Suosiolahja taas on ollut elinaikainen lahja, eikä ole ennakkoperintöä vaan jonkun osakkaan suosimista, esimerkiksi sukupolvenvaihto pilkkahintaan. Mahdollinen riidan aihe voi olla myös se, onko kyseessä suosiolahja vai ennakkoperintö. Pesänselvitys jatkuu omaisuuden luovuttamiseen saakka.

Usein juristi joutuu tekemään jakotilin ja päätöstilin. Jakotili luovutetaan jakajalle, mutta koska lainvoimaistumisen aikana voi tulla muutoksia, ei jakoa aina voida laittaa täytäntöön sellaisena, kuin jakotilille on merkitty. Päätöstili on sitten lopullinen selvitys.

Pesänselvittäjän tilityksestä osakkaat päättävät, esittävätkö vaatimuksia ennakkoperinnöstä tai nostavatko esimerkiksi velkomuskanteen. Asianosaisilla on sopimusvapaus, joka sitoo pesänselvittäjääkin. Jos osakkaat hyväksyvät jonkin ratkaisun, sitä pitää selvittäjänkin kunnioittaa, joskaan vajaavaltaisen puolesta hän ei voi hyväksyä tälle huonoa sopimusta.

Väitteet ja vaatimukset käsitellään osana perinnönjakoa. Kukin saa esittää omat näkemyksensä ja vaatimuksensa. Pesänjakaja tekee päätöksen, antaa ratkaisun ja esittää perustelut.

Jos kaikki on hyvin, pesänjakaja jakaa hallussaan olevan omaisuuden osakkaille. Jakokirjassa sitoudutaan allekirjoituksella olemaan moittimatta ositusta ja perinnönjakoa millään perusteella. Jos pesä on riitainen eikä ratkaisua haluta hyväksyä, ei jakokirjaa edes allekirjoiteta, toteaa C.

Lesken toimet

Lähes jokaiselle haastatellulle oli tullut vastaan tilanteita, joissa leski oli toiminut jollakin tavalla vilpillisesti kuolinpesässä, joskin sitä pidettiin melko harvinaisena. Yhden kohdalle oli tullut vain tapauksia, joissa leski oli aikonut toimia väärin tahattomasti, koska hän ei ollut ymmärtänyt tekojensa vaikutuksia. Leski voi jättää esimerkiksi ilmoittamatta elinaikaisia luovutuksia, joka tulisi arvioida velkana, tai voi muuten salata tietoja.

Usein kuulee epäilyjä, mutta harvoin pystyy totuutta mistään kaivamaan.

Valtaosa haastateltujen hoitamista kuolinpesistä on koskenut ydinperheitä, mutta ongelmia on tullut C:lle ja D:lle vastaan tapauksissa, joissa on vainajan ja lesken yhteisiä lapsia ja vainajalla oma lapsi entisestä liitostaan. Leski on tyhjentänyt pesää omille lapsilleen ja pyrkinyt näin maksimoimaan joko omaa tai lastensa etua. Tällaisessa tapauksessa selvittäjä käy läpi laskelmia ja voi käydä niin, etteivät yhteiset lapset saa enää mitään. Jos varoja on siirretty, voidaan vaatia takaisinmaksuakin.

Jos vainajan ja lesken välille ei ole tehty ositusta, on kyseessä kuolinpesä koko ajan, ja leski saa esimerkiksi asua talossa elämänsä loppuun asti. Jos pesässä on leski, E suosittaa tekemään osituksen sen selvittämiseksi, mikä on lesken omaa ja mikä on perillisten.

Jos kysymys on pesästä, jossa on toissijaisia perillisiä tai puolisoilla ei ollut rintaperillisiä ja leski perii, on syytä tehdä selkeä perukirja, josta ilmenee, mikä oli lesken ja mikä vainajan, jotta lesken jälkeen tehtävä jake on asianmukainen ja välttyään väittelyltä siitä, onko leski köyhdyttänyt vai vaurastuttanut pesää.

Jos leski on varakkaampi, kannattaa tehdä ositus, ettei tarvitse alkaa riidellä ja selvittää asioita lesken kuoleman jälkeen.

Jos vainajalla ei ole lapsia, leski perii vainajan ja saa käyttää varoja, miten haluaa.

Vilppi

Jos pesästä löytyy epäselvyyksiä, pesäselvittäjä pyytää lisätietoa ja asian selvittelyä jatketaan. Jos todetaan, että joku on toiminut vilpillisesti, kuuluu pesäselvittäjän tehtäviin hoitaa asia eteenpäin. Haastatellut ovat usein kuulleet syytöksiä väärinkäytöksistä, mutta yleensä on pystytty todistamaan, että se onkin kuulunut normaaleihin pesänhoitotoimiin. Yleinen näkemys kuitenkin oli, että kuka tahansa voi toimia pesässä vilpillisesti, ei ainoastaan leski.

Kyseenalaiset toimet, jotka ovat johtuneet joko huolimattomasta pesänhoidosta tai ne ovat aiheuttaneet vahinkoa, on huomioitu perinnönjaossa ennakkoperintönä tai määräämällä vahingonkorvausta. Yksi mahdollisuus on myös se, että selvittäjä nostaa velkomuskanteen käräjäoikeudessa. Tämän jälkeen saadaan tuomioistuimelta suoritusuomio, jonka perusteella velka voidaan ottaa jaossa huomioon.

B on joutunut kerran vaatimaan vahingonkorvausta pankilta, kun sen työntekijä oli antanut ainoastaan perukirjaa näyttäneelle osakkaalle varoja pesän tililtä. Varat nostanut osakas oli ollut varaton, eikä rahoja näin ollen voinut vaatia osakkaalta takaisin.

Kaikilla haastatelluilla oli sovitteleva asenne, ja asia pyrittiin selvittämään ”omalla porukalla” viimeiseen asti. Joskus kuitenkin rikosilmoituksiinkin on jouduttu turvau-

tumaan. Vastaan on tullut osakkaan tekemiä kavalluksia ja varkauksia, mutta myös juristin tekemiä rikoksia, kuten luottamuksellisen aseman väärinkäyttöjä tai omaisuuden myyntiä liian halvalla.

Tutkijan avustamassa pesässä lähtötilanteena oli se, että osa osakkaista epäili pesää hoitaneen osakkaan toimineen jollakin tavalla vilpillisesti. Hän olikin käyttänyt varoja vapaasti, siirrellyt niitä epäselvästi eikä ollut tiedottanut muita osakkaita tarpeeksi selvästi. Lopputuloksena kuitenkin oli, että hän oli toiminut parhaaksi katsomallaan tavalla, joskin olisi voinut toimia tarkemmin. Mitään varsinaista rikosta ei pesästä selvinnyt. Koska osakkaat pääsivät sopuun, väitteiden tarkempi tutkinta jätettiin sil-lensä.

D:lle tuli mieleen yksi tapaus, jossa hän joutui tekemään tutkintapyynnön poliisille. Vainaja ja leski olivat nostaneet 200 000 euroa käteistä ennen kuolemaa, ja raha oli hävinnyt johonkin. Leski väitti pihinä tunnetun vainajan ”polttaneen rahat metsässä”. Koskaan ei kuitenkaan selvinnyt, mihin rahat olivat joutuneet. Osakkaat pääsivät lopulta sopimukseen siitä, että leski palautti osan rahoista pesälle. D huomauttikin, ettei pesäselvittäjä saa olettaa mitään, vaan näyttö ratkaisee, vaikka tarina olisi mi-ten epäuskottava.

Lisäksi D on kerran tehnyt tutkintapyynnön osakkaasta, joka oli hoitanut perittävän omaisuutta. Tililtä oli hävinnyt rahaa ja näytti siltä, että vanhusta oli käytetty hyväksi. Pesäselvittäjä edustaa tällaisissa tapauksissa kuolinpesää ja esittää vaatimuksia sen puolesta.

D kuitenkin kokee, että prosessointiin lähteminen ei ole ihanteellinen tilanne, koska osakas ei luota enää selvittäjän puolueettomuuteen. Siksi hän, kuten muutkin haas-tatellut, pyrkii mieluummin neuvotteluratkaisuihin, joissa esimerkiksi rahojen epäsel-vät siirrot katsotaan velaksi, joka otetaan huomioon jako-osuuden vähennyksenä.

Yleensä tutkintapyynnön tekeminen tulee kyseeseen silloin, kun muut keinot on jo käytetty.

D huomauttaa, että tutkintapyyntöä nostaessaan hän ei väitä, että jotain olisi tapahtunut, mutta sitä on syytä epäillä. Syyttäjän tehtävä on selvittää ja arvioida, ylittyykö syytekynnys.

Moiteoikeus

Pesänselvittäjäkin saattaa joutua kantelun kohteeksi menettelystään tai palkkios-taan. Kanne toimitetaan Asianajajaliiton valvontalautakunnan käsittelyyn tai kärjä-oikeuteen. Jos toiminnan todetaan olleen virheellistä, voi osakas tehdä vaikkapa rikosilmoituksen.

Osakas voi nostaa kärjäoikeuteen moitekanteen, jos on tyytymätön ratkaisuun ja vaatia sieltä muutosta. C mainitsee, ettei hänellä ole kuitenkaan tiedossa yhtään tapausta, joissa päätöstä olisi muutettu tuomioistuimessa.

Useimmiten jakajan päätökseen tyydytään eikä siitä enää valiteta.

Kärjäoikeudelta voi hakea myös päätöstä pesänjakajan vapauttamiseksi tai myyntilupaa, jos omaisuuden myynnistä ei muuten päästä sopuun.

Myös pesänselvittäjällä on oikeus nostaa kanne itsenäisesti esimerkiksi velkomus- tai vahingonkorvausasiassa, tai hän voi ohjata ajamaan kannetta. Kovin kevyitä juttuja ei B:n mielestä kuitenkaan kannata lähteä ajamaan, elleivät kaikki osakkaat ole kanteen kannalla.

Yhteenveto

Koska pesänselvittäjät pyrkivät viimeiseen asti sovintoon ja tasapuoliseen ratkaisuun, ja koska heillä on melko laajat toimintamahdollisuudet, kuolinpesän asioissa joudutaan harvoin kärjille asti. Pesänselvittäjällä on mahdollisuus määrätä jokin varojen siirto ennakkoperinnöksi tai velaksi, tai vaatia maksamaan pesälle vahingonkorvausta.

Kaikki haastatellut ovat kuulleet syytöksiä vilpistä, mutta vain kolmella on kokemuksia niistä. Kaikki pitävät kavalluksia tai varkauksia kuitenkin harvinaisina kokonaisuuteen verrattuna. Rikosepäilyistä tehdään tutkintapyyntö poliisille ja syyttäjä päättää, ylittyykö syytekynnys. Toisaalta joskus voi joutua pyytämään käräjäoikeudelta velkomustuomiota, jotta osakkaan ottamat varat voidaan huomioida jaossa velkana.

Myös osakkaalla on oikeus moittia pesänselvittäjän ja -jakajan päätöstä tai palkkiota käräjäoikeuteen tai vaatia pesänjakajan vaihtamista.

3.4 Johtopäätökset

Ensimmäisenä tutkimuksessa haluttiin selvittää syitä, miksi asianajajaan otetaan yhteyttä. Syitä oli kolmenlaisia: velkaan ja omaisuuteen liittyvät ongelmat, riidat ja jokin erikoisuus, josta osakkaat eivät selviä ilman ulkopuolista, juridista apua.

Osakkaat eivät ehkä pääse sopuun omaisuuden jaosta, eivät pysty selvittämään pesän velkoja tai eivät kykene sopimaan vaikkapa ennakkoperinnöstä. Silloin on hyvä pyytää avuksi juristi, joka voi hoitaa tehtävän luotettavasti.

Erikoiset testamenttimääräykset tai tilannetta selventävän testamentin puuttuminen voivat vaikeuttaa pesänselvittämistä ja omaisuuden jakoa. Pesässä saattaa olla myös alaikäisiä tai vajaavaltaisia osakkaita. Silloin on parempi turvautua juristiin, jotta jako saadaan varmasti oikeudenmukaisesti ja laillisesti tehtyä.

Syitä yhteydenottoon ovat myös henkilöihin liittyvät riidat. Riitoja saattaa syntyä velkojen ja omaisuuden selvittelystä, asioiden hoitajaa kohtaan saattaa vallita epäluottamus, tai yhteishallinto, joka vaatii yksimielisyyttä kaikesta, ei vain toimi. Usein taustalla voi olla kymmeniäkin vuosia kestäneet ihmissuhteisiin liittyvät ongelmat, jotka tulevat kuolinpesävaiheessa esiin.

Lähinnä riitoihin liittyvistä ongelmista johtuen pesäselvittäjän pitää olla psykologisesti taitava, sovitteleva luonne, joka pyrkii ratkaisemaan ongelmat tasapuolisesti ja puolueettomasti. Myös pesän osakkaan pitäisi pyrkiä sovittelevaan asenteeseen ja välttämään turhia riitoja.

Vilpillisyydestä saattaa olla väitteitä pesäselvittäjää haettaessa. Pesäselvittäjä aloittaa kuitenkin työnsä puolueettomana selvittäjänä, ja mahdolliset väitteet vaikkapa vilpistä käsitellään osakkaiden kanssa kokouksissa tai viimeistään jaon yhteydessä. Harvoin selvityksessä tulee ilmi mitään laittomuuksia, mutta tavatontakaan se ei ole.

Juristi ottaa kuolinpesän hallintaansa ja alkaa selvittää omaisuutta ja velkoja. Toimistossa tehdään laskelmia, joilla pyritään selvittämään, mihin varat on käytetty ja mistä varoja on tullut, ja onko joku saanut jotain enemmän kuin muut.

Kun tilitys on saatu valmiiksi ja väitteitä käsitelty kokouksissa, voivat osakkaat tehdä omat päätelmänsä siitä, onko pesässä loppujen lopuksi toimittu vilpillisesti. Jos osakkaat pääsevät sovintoon, se sitoo myös pesäselvittäjää. Mutta jos pesässä on toimittu vilpillisesti, myös selvittäjällä on oikeus tehdä tutkintapyyntö poliisille tai nostaa velkomuskanne käräjäoikeuteen.

Yleensä pesäselvittäjät pystyvät omilla toimillaan välttämään tutkintapyyntöjen tekemisen. Haastatellut pyrkivät sovintoon viimeiseen asti, ja tätä tukevat myös poliisin tutkintapyyntöjen ja käräjäoikeudessa käsiteltyjen asioiden vähäiset määrät. Pesäselvittäjällä on niin laaja toimivalta, että hän pystyy määräämään varojen ottamisen ennakkoperinnöksi, velaksi tai jopa vahingonkorvaukseksi.

Pesäselvittäjän ratkaisuihin tunnutaan tyytyvän hyvin, eikä niistä juurikaan valiteta. Tämä kertoo siitä, että osakkaat haluavat saada asiansa kuulluksi ja selvitettyksi, ja kun ratkaisun antaa puolueeton selvittäjä, siihen tyydytään, vaikkei se täysin tyydyttäisikään. Merkitystä on varmasti myös henkisesti, kun pitkään jatkuneet riidat saadaan lopulta päätökseen.

Opinnäytetyö sisältää ohjeita niin kuolinpesän osakkaalle (liite 1) kuin asianajosihteerillekin (liite 2). Ohjeilla pyritään auttamaan kumpaakin osapuolta toimimaan laillisesti ja tehokkaasti. Osakkaille suunnattu kirje on tarkoitettu toimeksiantajalle, jotta hän voi lähettää sen osakkaille ensimmäisenä yhteydenottonaan. Sihteerin ohjeet ovat muistilista niistä tehtävistä, joita toimeksiantajan sihteeri voi pesänselvityksessä avustaessaan tehdä.

Ohjeet osakkaalle

Kuolinpesän osakkaalla on erilaisia velvollisuuksia ja vastuita, kuten esimerkiksi perunkirjoituksesta huolehtiminen ja veroilmoituksen tekeminen. Osakkaiden pitää selvittää tilioitteista pesän varallisuus ja mahdolliset suoraveloitukset. Velat ja laskut pitää maksaa oikeassa järjestyksessä ja omaisuudesta ja tuloista pitää huolehtia.

Osakkaan kannattaa tarkistaa perukirja: mitkä ovat pesän velat ja omaisuus ja onko tapahtunut jonkun perillisen parempaa kohtelua ilman syytä.

Osakkaan on syytä pyrkiä välttämään voimakkaita kannanottoja ja perustella kantansa, mutta pitää yllä sovittelevaa mieltä muiden osakkaiden kanssa. Henkilökohtaisia kaunoja ei pitäisi purkaa kuolinpesävaiheessa, vaan pysyä asiassa. Jos välit ovat menossa tai jo menneet huonoiksi, suositeltavaa on hankkia ulkopuolista apua.

Osakkaan pitää pyrkiä omissa toimissaan olemaan rehellinen ja ymmärtämään se, ettei tasapuolisessakaan jaossa pystytä tasaamaan ihan kaikkea, mitä on joskus elinaikana annettu. Kannattaa pyrkiä enemmän kohtuulliseen sovintoon kuin jatkaa riitelyä ”pikkuasioista”.

Kaikki haastatellut huomauttivat, että mitä enemmän pesänselvittäjälle tulee väitteitä ja selvityspyyntöjä, sitä enemmän selvittäminen maksaa. Se taas vähentää jokaisen jako-osuutta. Jos yksittäinen osakas haluaa jonkin asian selvitettäväksi, hän joutuu vastaamaan kuluista yksin.

Jotta selvittäjä pystyisi antamaan tarvittavat selvitykset, hänen on saatava kaikki asiakirjat käyttöönsä, eli osakkaan on hyvä pyrkiä yhteistyöhön. Kun juristi on päätetty ottaa avuksi, hänelle on syytä antaa työrauha hoitaa tehtävänsä kunnolla.

Ohjeet sihteerille

Koska oikeustradenomit toimivat usein asianajotoimistoissa sihteereinä, he hoitavat asianajajan apuna myös kuolinpesänselvityksiä. Sihteeri voi parhaimmillaan vapauttaa asianajajan aikaa muille töille. Tästä syystä opinnäytetyössä on kerätty myös tehtäviä, joita sihteeri voi hoitaa asianajajan puolesta.

Asianajosihteerin tehtäviin kuuluu muun muassa asiakirjojen hallinta eli erilaisten asiakirjojen luonnostelu, muokkaus ja viimeistely. Hän myös huolehtii olennaisten tietojen lähettämisestä oikeisiin paikkoihin, esimerkiksi pankkeihin, osakkaille tai viranomaisille. Hän saattaa maksaa laskuja ja pitää kirjaa menoista ja tuloista. Sihteeri yleensä hoitaa myös erilaisten laskelmien teon, jotta juristi voi tehdä niistä omat johtopäätöksensä jakoa varten.

Asianajosihteerin on otettava huomioon, että hän avustaa asianajajaa ja että lopullinen vastuu tehtävien laillisesta hoidosta on juristilla. Sihteeri ei voi esimerkiksi antaa osakkaille laillisia ohjeita, mutta hän voi kuunnella ja ymmärtää. Kokemuksen karttuessa hän pystyy kuitenkin hoitamaan tehtäviä entistä itsenäisemmin, ja hänestä tulee työnantajalleen merkittävä apu.

4 Pohdinta

Opinnäytetyön lähtökohtana oli selvittää syitä kuolinpesän osakkaan juristin avun tarvitsemiseen, mahdollista vilppiäilyä ja siihen liittyviä toimenpiteitä sekä asianajosihteerin työtehtäviä pesänselvityksessä. Kaikkien näiden seikkojen ymmärtämi-

sestä on hyötyä toimittaessa sihteerinä asianajo- tai lakitoimistoissa, jotka ovat oikeustradenomin mahdollisia työpaikkoja.

Kuolinpesä on otettava haltuun perittävän kuoleman jälkeen, koska omaisuuden hoito on turvattava ja juoksevat asiat hoidettava. On olemassa myös virallisia, pakollisia tehtäviä, esimerkiksi perunkirjoitus, jotka jonkun pitää hoitaa. Yleensä pesä saadaan jaettua osakkaiden yhteistyöllä. Toisinaan osakkaiden yhteishallinto ei toimikaan esimerkiksi siksi, että laki vaatii kaikkien osakkaiden yksimielisyyttä pesän asioista päätettäessä. Silloin tarvitaan ulkopuolisen, oikeuden määräämän pesäselvittäjän ja -jakajan apua. Pesäselvittäjästä määrää perintökaari.

Asiakas ottaa yhteyttä juristiin, koska kuolinpesä ei pysty itsenäisesti selvittämään pesän velkoja tai jakamaan omaisuutta, pesässä on jotain erikoista, josta ei selvitä ilman laillista apua, tai pesän osakkaat ovat riitaantuneet niin pahasti, että tarvitsevat jonkun ratkaisemaan ongelmansa. Jokin erikoisuus pesässä voi olla esimerkiksi alaikäinen tai vajaavaltainen osakas tai hankala testamentti. Riitojen aiheita saattavat olla vaikkapa ennakkoperinnöksi katsottavat omaisuuden siirrot, epäluottamus pesää hoitanutta henkilöä kohtaan tai henkilökohtaiset riidat.

Lesken toimet saattavat aiheuttaa ihmetystä ja eripuraa. Kuolinpesän osakkaan onkin hyvä huomioida, että lesken asema perillisenä on vahva. Jos vainajalla on vain toisen parenteelin perillisiä eikä ollenkaan rintaperillisiä, leski saa myydä, lahjoittaa, pantata ja kiinnittää perintöosuuttaan ilman toissijaisten perillisten suostumusta. Hänen ei myöskään tarvitse tehdä tiliä omaisuuden käytöstä. Testamenttia hän ei kuitenkaan saa tehdä perimästään osuudesta.

Vaikka pesässä olisi vainajan rintaperillisiä, leskellä on oikeus hallita ja käyttää vainajan omaisuutta, mutta ei myydä tai luovuttaa sitä. Kannattaa huomioida, että jos pesässä on lesken lisäksi muitakin osakkaita, leski ei saa yksin käyttää pesän pankkitilejä. Perillisillä on oikeus vahingonkorvaukseen, jos leski tahallaan tai huolimattomuus-

dellaan aiheuttaa vahinkoa hallinnoimalleen omaisuudelle. Hallintaoikeus päättyy, jos joku rintaperillisistä tai yleistestamentinsaajista vaatii pesän jakamista.

Yksikin pesän osakas voi pyytää käräjäoikeutta määräämään kuolinpesälle selvittäjän. Perintökaari neuvoo valitsemaan pesänselvittäjäksi henkilön, jonka voidaan olettaa hoitavan pesänselvityksen sen laadun edellyttämällä taidolla ja joka tehtävään suostuu. Hänen pitää olla puolueeton ja tarpeeksi ammattitaitoinen hoitamaan vainajan omaisuutta.

Pesänselvittäjä ottaa pesän haltuunsa ja edustaa sitä. Hänen tärkein tehtävänsä on jäämistön laajuuden selvittäminen ja pesän jakokuntoon saattaminen. Hän selvittää pesän velat ja hoitaa ne. Hänen vastuullaan on myös testamentin täyttäminen.

Asianajosihteeri voi parhaimmillaan olla suureksi avuksi asianajotoimistossa. Hänen tehtäviään pesänselvityksessä ovat taustatöiden tekeminen, ”kaiken pitäminen hallinnassa”. Tähän kuuluu asiakirjahallintaa eli luonnosten tekoa, puhtaaksikirjoittamista ja osakkaiden tiedottamista. Sihteeri hoitaa lisäksi yhteydenpidon viranomaisiin, maksaa kuolinpesän laskuja, pitää kirjaa menoista ja tuloista ja tekee erilaisia laskelmia jaon tueksi tai väitteiden selvittämiseksi. Sihteeri huolehtii myös usein tositteiden asianmukaisesta säilyttämisestä ja arkistoinnista.

Kun ulkopuolisen pesänselvittäjän apuun turvaudutaan, pesää on yleensä yritetty hoitaa itse jo pitkään, ja asiat saattavat olla jo hyvinkin solmussa. Riidat ovat saattaneet pahentua liian suuriksi tai epäluottamus pesää hoitanutta henkilöä kohtaan kasvaa ylitsepääsemättömäksi. Juristit kuulevat usein pesänselvityksen alussa väitteitä vilpistä pesän hoidossa, mutta kohtalaisen harvinaista vilpin löytyminen kuitenkin on ollut.

Asianajajat tekevät jokaisessa pesänselvityksessä samantapaisia toimenpiteitä. Selvityksen päätteeksi nähdään, onko vilppiepäily ollut aiheellinen. Jos jotain epäilyttävää löytyy, osakkaat päättävät, tehdäänkö vilpintekijää vastaan tutkintapyyntö kavalluksesta vai nostetaanko velkomuskanne käräjäoikeuteen. Osakkaat voivat myös päästä

sovintoon, jolloin esimerkiksi varainsiirrot otetaan huomioon ennakkoperintönä tai vilppiä tehnyt maksaa pesälle vahingonkorvausta.

Jos pesässä on tehty vilppiä, yleensä kyse on kavaltamisesta. Kavallus kohdistuu toisen omaisuuteen, mutta tulee sovellettavaksi myös yhteisomistuksessa olevan omaisuuden anastamisessa. Kavallukseen liittyy teon tahallisuus, eli tekijän on oltava tietoinen siitä, että anastettu omaisuus kuuluu jollekin toiselle. Vastuuta ei poista se, että tekijä uskoo pystyvänsä korvaamaan tai peittämään tekonsa myöhemmin. Jos kavalluksessa on käytetty hyväksi erityisen vastuullista asemaa tai tekijän ja asianomistajan läheistä suhdetta, sitä pidetään rikosta ankaroittavana perusteena.

Rikoslainsäädännön uudistaminen toi muutoksia kavallusrikoksiin. Ennen laki sisälsi erikseen pesäntavallisuuden. Uudistuksen jälkeen pesäntavallisuustyyppiset rikokset katsotaan lieviksi tai tavallisiksi kavalluksiksi. Jos rikoksentekijänä on kuolinpesän osakas ja kohteena pesän omaisuus, virallinen syyttäjä ei voi nostaa syytettä lievästä tai tavallisesta kavalluksesta, ellei asianomistaja tee tutkintapyyntöä tai yleinen etu sitä vaadi. Törkeä kavallus on sen sijaan pantavissa syytteeseen, vaikkei kukaan pesän osakkaista sitä vaatisikaan. Pesänselvittäjällä on valta käynnistää rikosprosessi ja edustaa pesää. Sillä ei ole merkitystä, onko teko kohdistunut perittävään tämän elinaikana vai vasta kuoleman jälkeen.

Keski-Suomen poliisilaitokselta saadun tiedon mukaan poliisitutkinnat, joissa on osallisena kuolinpesä, ovat harvinaisia. Tutkintapyyntöjä tai väitteitä kyllä esitetään, mutta yleensä poliisi ohjaa osapuolia ottamaan yhteyttä asianajajaan. Sama linja jatkuu myös käräjäoikeuden puolella. Kavallus-juttuja Keski-Suomen käräjäoikeudessa on käsitelty yli 13 vuoden aikana 165 kappaletta, mutta niistä vain kaksi koski kuolinpesää ja yksi edunvalvontaa. Keski-Suomen käräjäoikeudessa on näiden lisäksi käsitelty törkeää kavallusta koskeva tapaus, jossa lakimies oli kavaltanut hoitamaltaan kuolinpesältä varoja.

Tutkintapyyntöjen ja käräjillä käsiteltävien asioiden vähäisyys kertoo siitä, että asianajajat saavat tehokkaasti sovittua riidat ja selvitettyä ongelmat kuolinpesissä. Merkittävään rooliin nousevat pesänselvittäjän laaja toimivalta ja asianajajan psykologiset taidot. Ongelmien välttämiseksi pesänselvittäjän suositellaankin tiedustelevan osakkaiden mielipidettä heille tärkeistä asioista. Hänen tulee toimia osakkaiden kanssa niin korrektisti kuin mahdollista.

Haastatteluissa selvisi, että juristilla pitää olla lakiosaamisen lisäksi myös psykologista taitoa hoitaessaan kuolinpesänselvitystä. Hänen on kyettävä ymmärtämään osakkaan vaikea tilanne, toimimaan puolueettomana riitojen selvittelijänä, mutta myös jämäkkänä puheenjohtajana. Hänen pitää pystyä tekemään hankaliakin päätöksiä, jotka eivät välttämättä miellytä kaikkia osapuolia.

Tämän opinnäytetyön tutkimusosuus toteutettiin kvalitatiivisella tutkimusotteella, mutta kvantitatiivinen valtakunnallinen kysely ja sitä täydentävä kvalitatiivinen, tarkempi kysely pienemmälle joukolle olisivat saattaneet myös toimia. Kvantitatiivinen valtakunnallinen jatkotutkimus voisi olla edelleen mahdollinen. Siinä voisi keskittyä pesänselvityksen psykologisiin piirteisiin ja vaikkapa asianajajien työssä jaksamiseen.

Opinnäytetyö toteutettiin useassa osassa: vuonna 2012 tutkija tutustui pesänselvitykseen käytännössä työssään, keväällä 2013 pesänselvitystä koskevaan lainsäädäntöön ja pesänselvitykseen teoriassa ja syksyllä kavallusrikoksiin ja oikeuskäytäntöön. Yksittäin tehdyt teemahaastattelut tehtiin kesällä ja loka-marraskuun vaihteessa. Tutkimukseen haastateltiin Jyväskylässä yhtä asianajosihteeriä ja neljää asianajajaa, joiden toimistoissa hoidetaan huomattavia määriä pesänselvityksiä ja -jakoja. Haastatteluilla oli myös vuosien kokemus niiden hoitamisesta.

Opinnäytetyön luotettavuuden takaamiseksi on pyritty kuvaamaan kaikki tapahtumat mahdollisimman tarkasti. Virheiden ja väärinkäsitysten poistamiseksi haastateltavat saivat mahdollisuuden lukea haastattelujensa muistiinpanot ja kommentoida niitä.

Haastateltavien määrä jäi viiteen, mutta materiaali saavutti siltäkin saturaation, eli haastattelut alkoivat toistaa samoja asioita.

Tutkija kokee, että opinnäytetyö opetti paljon, sillä hän sai tutkimusongelman kautta tutustua niin siviili- kuin rikosprosessuaaliseenkin puoleen. Tutkimuksesta on hyötyä, työskenneltäessä asianajosihteerinä tai kärjäsihteerinä tai myös oltaessa kuolinpesän osakkaana. Vaikka lainkäyttö saattaa olla vakavaa ja tarkkaa työtä, pesänselvityksestä löytyy myös pehmeämpi, psykologinen puoli.

Lähteet

Aarnio, A. & Kangas, U. 2009. Suomen jäämistöoikeus I. Helsinki: Talentum.

Aarnio, A. & Kangas, U. 2010. Perhevarallisuus-oikeus. Helsinki: Talentum Media.

Alasuutari, P. 2007. Laadullinen tutkimus. 6. p. (3. uud. p.) Tampere: Vastapaino.

Frände, D., Matikkala, J., Tapani, J., Tolvanen, M., Viljanen, P. & Wahlberg, M. 2010. Keskeiset rikokset. Helsinki: Edita Publishing.

HE 14/2004. Hallituksen esitys eduskunnalle perintökaaren velkavastuusäännytyksen muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi 27.2.2004. Oikeushallinnon säädös-kokoelma Finlex. www.finlex.fi, Hallituksen esitykset.

HE 66/1988 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudis-tuksen ensimmäisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutok-siksi. Oikeushallinnon säädöskokoelma Finlex. www.finlex.fi, Hallituksen esitykset.

Kananen, J. 2008. Kvali. Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kananen, J. 2010. Opinnäytetyön kirjoittamiseen käytännön opas. Jyväskylä: Jyväsky-län ammattikorkeakoulu.

Ketkä ovat kuolinpesän osakkaita? n.d. Nettilaki. Viitattu 28.5.2013. www.nettilaki.com, Lakitieto, Perintöoikeus, Kuolinpesän hallinto.

KKO: 1940-II-60. Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiä. Oikeushallinnon säädös-kokoelma Finlex. www.finlex.fi, Oikeuskäytäntö, Korkein oikeus, Ennakkopäätökset.

KKO: 1969-II-13. Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiä. Oikeushallinnon säädös-kokoelma Finlex. www.finlex.fi, Oikeuskäytäntö, Korkein oikeus, Ennakkopäätökset.

KKO: 1978-II-66. Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiä. Oikeushallinnon säädös-kokoelma Finlex. www.finlex.fi, Oikeuskäytäntö, Korkein oikeus, Ennakkopäätökset.

KKO 1992:94. Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiä. Diaarinro S91/736. Oikeus-hallinnon säädöskokoelma Finlex. www.finlex.fi, Oikeuskäytäntö, Korkein oikeus, Ennakkopäätökset.

KKO 1998:139. Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiä. Oikeushallinnon säädöskokoelma Finlex. www.finlex.fi, Oikeuskäytäntö, Korkein oikeus, Ennakkopäätökset.

Knaster-tapaus 2009. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu 22.9.2009. www.finlex.fi, Oikeuskäytäntö, Eurooppa-tuomioistuimet, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin.

Kolehmainen, A. 2006. Sopimus ja kuolinpesänhallinto. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys.

Komi, T. 2004. Perintökaarta uudistetaan. Advokaatti 5/2004. Asianajajaliiton julkaisu.

L 5.2.1965/40. Perintökaari. Oikeushallinnon säädöskokoelma Finlex. <http://www.finlex.fi>, Ajantasainen lainsäädäntö.

L 19.12.1889/39. Rikoslaki. Oikeushallinnon säädöskokoelma Finlex. www.finlex.fi, ajantasainen lainsäädäntö.

Lappi-Seppälä, T., Hakamies, K., Koskinen, P., Majanen, M., Melander, S., Nuotio, K., Nuutila, A-M., Ojala, T. & Rautio, I. 2009. Rikosoikeus. 3. uud. p. Helsinki: WSOYPro.

LaVL 4/2012 vp. Lakivaliokunnan lausunto 4/2012 vp. Valtioneuvoston kirjelmä ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi (kansainväliset perintöasiat) Suurelle valiokunnalle 16.3.2012. www.eduskunta.fi, asiakirjat.

Lesken oikeudet. n.d. Asianajotoimisto Legistum Oy. Viitattu 28.5.2013. www.perunkirjoitus.fi.

Lohi, T. & Välimäki, P. 1999. Pesänselvityksen ongelmakohtia. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

Metsämuuronen, J. 2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet. 3. uud. p. Helsinki: International Methelp.

Mikkola, T. 2000. Lesken asema jäämistö- ja vero-oikeudessa. Helsinki: Werner Söderström Lakitieto.

Mikkola, T. 2010. Lesken asema jäämistö- ja vero-oikeudessa. Helsinki: WSOYpro.

Niemelä, S. 2011. Oikeusapusihteri perikunnan apuna. Opinnäytetyö. Helsinki: Laurea-ammattikorkeakoulu.

Norri, M. 2007. Perintö ja testamentti. Käytännön käsikirja. Helsinki: Talentum Media.

Norros, T. 2011. Uusi avoliittolaki asianajajan työssä. Advokaatti 3/2011. Asianajajaliiton julkaisu.

Ojanen, I. 2012. Kuolinpesän osakkaan asema ja velvollisuudet. Opinnäytetyö. Saimaan ammattikorkeakoulu.

Omaisien kuolema. N.d. Verohallinto. Viitattu 28.5.2013. www.vero.fi, Henkilöasiakkaat.

Onnela-Kariniemi, M. 2012. Käytännön pesänselvitys ja perinnönjako 15.3.2012. Luentomateriaali. Asianajotoimisto Kylmänen & Onnela-Kariniemi Oy.

Pesänselvitys 2008. Asianajajaliitto, asianajaja Pirkko Rantanen. Julkaistu 31.12.2008. Viitattu 28.5.2013. www.asianajajaliitto.fi, Asianajotoiminta, Tarvitsetko asianajajan?, Perintöoikeus, Pesänselvitys.

Petos ja muu epärehellisyys. N.d. Nettilaki. Viitattu 20.5.2013. www.nettilaki.com, Lakitieto, Rikosasiat.

PÄ-1890/81. Itä-Suomen hovioikeuden päätös 23.04.1982. Oikeushallinnon säädöskokoelma Finlex. www.finlex.fi, Oikeuskäytäntö, Hovioikeuden ratkaisuja.

Rikosasioiden rikosnimikeraportti 2013. Kavallusrikosten raportti ajalta 1.1.2000–30.6.2013. Keski-Suomen kärjäoikeus. 16.8.2013. Vastaanottaja J. Lamminpää.

Saunamäki, O. 2013. Tilastotietoja kuolinpesiin liittyvistä rikoksista. Keski-Suomen poliisilaitos. Rikoskomisario Olavi Saunamäki, taloustutkinta. Sähköpostiviesti 2.7.2013. Vastaanottaja J. Lamminpää.

Sivistyssanakirja. N.d. Viitattu 20.5.2013. www.suomisanakirja.fi

Tuomio 02/278/770. Äänekosken kärjäoikeuden tuomio 22.5.2002. Asianro R 01/1074/770.

Tuomio 03/222/716. Jämsän kärjäoikeuden tuomio 5.6.2003. Asianro R 03/118/716.

Tuomio 07/2685. Jyväskylän kärjäoikeuden tuomio 18.12.2007. Asianro R 07/1740.

Tuomio 11/2079. Keski-Suomen kärjäoikeuden tuomio 22.6.2011. Asianro R 10/2395.

Vilpitön mieli ja sen vaikutus oikeustoimiin. N.d. Nettilaki. Viitattu 28.5.2013.
www.nettilaki.com, Lakitieto, Sopimukset, Yleistä sopimusoikeudesta.

Liitteet

Liite 1: Ohjeet kuolinpesän osakkaalle

Hyvä XX:n kuolinpesän osakas,

Pesänselvityksen tarkoituksena on pesän saattaminen jakokuntoon, jolloin pesän laajuus tulee selvittää, vainajan ja pesän velat maksaa ja erityisjälkisäädökset täyttää. Pesänselvitys voi tapahtua niin sanottuna yksityisenä selvityksenä tai virallisselvityksenä. Allekirjoittaneen on Keski-Suomen/Etelä-Pohjanmaan käräjäoikeus pp.kk.vvvv määrännyt tämän kuolinpesän selvittäjäksi (ja jakajaksi), joten pesänselvitys jatkuu virallisselvityksenä.

Pesänselvittäjä ottaa haltuun jäämistöön kuuluvan omaisuuden ja huolehtii sen säilymisestä. Omaisuuden haltuunotto tapahtuu siten, että osakkaat tai osakkaiden valtuuttama pesänhoitaja luovuttaa pesänselvittäjälle kaikki jäämistöä koskevat asiakirjat.

Pesänselvittäjällä on oikeus velkojen maksamiseksi realisoida pesään kuuluvaa omaisuutta. Kiinteän omaisuuden realisointiin vaaditaan osakkaiden suostumus tai oikeuden lupa. Pesänselvittäjän on varmistuttava siitä, että kaikki perittävän velat otetaan selvityksessä huomioon. Velkojen maksamisesta pesänselvittäjä on yhteydessä velkojiin, jonka jälkeen velat maksetaan tai sovitaan maksusta velkojien kanssa.

Ennen perinnönjaon aloittamista pesänjakajan on todettava se, että pesä on selvitetty, perunkirjoitus toimitettu, tiedossa olevat velat maksettu, testamenttimääräykset täytetty, mahdollinen ositus toimitettu ja osakkaat kutsuttu todisteellisesti jakotoimittukseen. Perukirjaa ja pesänselvittäjän tilitystä apuna käyttäen pesänjakaja laatii omaisuusluettelon pesänjakoa varten. Perinnönjakoa voidaan valmistella rinnan pe-

sänselvityksen kanssa. Kulujen minimoimiseksi pyrin käsittelemään kokouksissa sekä pesänselvitykseen että perinnönjakoon liittyviä kysymyksiä.

Pesän haltuunotto

Kuolinpesän haltuunottajan tehtävänä on turvata vainajan omaisuus. Varoja saa käyttää vain kuolinpesän hoidosta aiheutuviin kuluihin ja kustannuksiin, joita ovat esimerkiksi vuokrat, puhelinlaskut, sähkölaskut ja vesimaksut. Haltuunottaja huolehtii myös pesään tulevista varoista, kuten vuokratuloista.

Vainajan asuminen selvitetään. Mahdollinen vuokrasopimus pitää purkaa. Jos jäämistöön kuuluu asunto-osake, perikunta vastaa yhtiövastikkeiden maksamisesta, ellei leski hallinnoi asuntoa, jolloin maksaminen on hänen velvollisuutensa. Pesän pitää valtuuttaa jonkun osakkaista tai ulkopuolisen edustamaan pesää yhtiökokouksessa. Kiinteistöön ei tarvitse hakea lainhuutoa ennen pesänjakoa, jos perillisiä on enemmän kuin yksi.

Osakkaiden velvollisuutena on laatia perukirja ja kuolinpesän veroilmoitus. Perukirja pitää tehdä rehellisesti ja vaikka pesä olisikin varaton. Velat eivät periydy osakkaalle, mutta perunkirjoitusvelvollisuutensa täyttämättä jättäminen, voi aiheuttaa velkavastuun. Perukirja laaditaan perintöveron määräämiseksi, mutta se on myös perinnönjaon perusta.

Ohessa käräjäoikeuden pesänselvittäjän ja -jakajan määräys. Tulemme olemaan lähiaikoina yhteydessä ensimmäisen kokouksen ajankohdan sopimiseksi. Pyydämme toimittamaan kuolinpesän asiakirjat toimistollemme niin pian kuin mahdollista.

Jyväskylässä pp.kk.vvvv

X.X.
asianajaja, varatuomari
Jyväskylä

X.X.
sihteeri

Liite 2: Sihteerin muistilista

Sihteerin muistilista tehtävistä kuolinpesänselvityksessä

1. Tallenna kuolinpesän tiedot asiakastietojärjestelmään. Selvitä osakkaiden ajantasaiset yh-teystiedot.
2. Kun käräjäoikeuden määräys tulee, lähetä se tiedoksi osakkaille. Tiedustele samalla sopivaa kokousajankohtaa.
3. Ilmoita pesänselvittäjän määräyksestä pankeille. Liitä mukaan määräys ja kopio perukirjasta. Kannattaa selvittää oikea paikka, johon pankki haluaa tietojen lähetettävän (esim. Nordealla oma faksinumero). Ilmoita samalla kuolinpesän osoitteen muuttumisesta.
4. Ilmoita kuolinpesän osoitteenmuutoksesta viranomaisille, kuten verottajalle ja maistraatille.
5. Jos kuolinpesän pankkitilit eivät ole tiedossa, lähetä kysely pankeille. Liitä mukaan käräjäoikeuden määräys. Jos kuolinpesällä ei ole omaa pankkitiliä, hanki sellainen. Hanki pankkitilille verkkopankkitunnukset. Jos kuolinpesällä on useita pankkitilejä, tarvittaessa yhdistele niitä.
6. Selvitä vakuutukset ja ilmoita osoitteenmuutoksesta vakuutusyhtiölle. Jos vakuutuksia ei ole, selvitä, mitä pitää vakuuttaa.
7. Käy läpi osakkaiden toimittamat asiakirjat. Järjestele ne mappeihin helposti luettaviksi kokonaisuuksiksi.
8. Selvitä pankista suoraveloitukset, tarkista tallelokerot ja hanki tilitapahtumatiedustelu kuolinpäivästä eteenpäin, jos tiliotteita ei löydy asiakirjoista.
9. Laadi tarvittaessa perukirjaluonnos. Luonnostele mahdolliset testamenttien tiedoksiantoilmoitukset.
10. Laadi laskelmat tiliotteista ja kuiteista.
11. Laadi kokouksen esityslista, kun kokouksen ajankohta on sovittu ja aiheet ovat selvillä.
12. Kirjoita kokouksen pöytäkirja puhtaaksi ja lähetä osakkaille.
13. Maksa pesän laskuja niin, ettei pesälle koidu ylimääräisiä kuluja.
14. Avusta juristia lopputilityksen teossa. Siitä pitää ilmetä omaisuusluettelo ja jäämistöä koskeva juokseva kirjanpito asianmukaisine tilitositteineen.